

- maart 2018
- jaargang 26 - nummer 67
- losse nummers € 5,50

Kroniek

Jubileumreceptie

Emmen blijft groeien

100 Jaar geleden

Een unieke protestactie

Kasteleins tegenover de kerk in Erica (deel 2)

De focus op Industrieel Erfgoed

Waar een rivier de gemeentegrens bepaalt

Paradepaardjes van Industrieel Erfgoed in Emmen te zien in Museum Collectie Brands

In Museum Collectie Brands is vanaf 3 maart 2017 een tentoonstelling gewijd aan de industriële geschiedenis van de gemeente Emmen te zien. Een gift van vele 'piepers' en bijbehorende apparatuur, afkomstig van de NIRA - een van de eerste industrieën die zich na de Tweede Wereldoorlog in Emmen vestigden - is de aanleiding voor deze tentoonstelling. Met deze gift realiseerde het bestuur van Museum Collectie Brands zich dat er eigenlijk nog niets wordt gedaan met het industrieel erfgoed in onze gemeente. De verbinding van het afgraven van het veen met de industriële bloei van Emmen is nauw verbonden, maar worden nog nauwelijks in beeld gebracht als belangrijk onderdeel van ons erfgoed.

In deze eerste tentoonstelling over de 'Paradepaardjes van ons industrieel erfgoed' staat de NIRA centraal. Het bedrijf begon in 1955 in Vlaardingen met het ontwikkelen van communicatieapparatuur - de piepers- en verhuisde een jaar later naar Emmen. Na een fusie met het Zweedse bedrijf Ericsson groeide het bedrijf uit tot de ontwikkelaar van bluetooth. Helaas sloot de vestiging in Emmen in 2010, 'waarmee NIRA/Ericsson onderdeel is geworden van onze industriële geschiedenis'. Zie ook het artikel *De focus op Industrieel Erfgoed* (blz. 27-32) van Sis Hoek-Beugeling.

<i>Piet Naber</i>	Redactioneel	1
Artikelen		
<i>Piet Naber</i>	Jubileumreceptie	4
<i>Jan Zegering Hadders</i>	Emmen blijft groeien	6
<i>Piet Naber</i>	100 Jaar geleden	10
<i>Ina Meilink</i>	Een unieke protestactie	15
<i>Henk Sijbom</i>	Kasteleins tegenover de kerk in Erica (deel 2)	19
<i>Sis Hoek-Beugeling</i>	De focus op Industrieel Erfgoed	27
<i>Herman Posthumus</i>	Waar een rivier de gemeentegrens bepaalt	33
Bestuur		
<i>Henk Jeurink</i>	Bestuursmededelingen en activiteiten	2

Bestuur

P.M. Kraan, voorzitter, De Hietbrink 46,
7824 XT Emmen, 0591-685530,
P.Kraan@emmen.nl.

H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos
229, 7823 KE Emmen, 0591-626728,
henk.jeurink@ziggo.nl.

A.H.J. Reuvekamp, penningmeester, Achter
de Smidse 1, 7812 AR Emmen, 0591-633858,
ton.reuvekamp@home.nl

M. Nicolai, public relations, Houtweg 180,
7823 PK Emmen, 06-25555188.

G.M. Leveling-Kortstee, Meerstraat 18, 7815
XG Emmen, 0591-647466.

Redactie

M.A. Bulte, Agaardreef 30, 7827 AE Emmen,
0591-630030.

P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32,
7827 NJ Emmen, 0591-633942.

Gelieve kopij te zenden aan:

p/a P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32,
7827 NJ Emmen: p.a.naber@home.nl.

Lid worden van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe?

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor
huisgenoten € 5,00 extra. Geef uw naam,
adres, postcode en woonplaats, telefoonnum-
mer en email per post of per e-mail op/bij:

H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kweke-
bos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728,
henk.jeurink@ziggo.nl.

Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd,
tenzij het lidmaatschap voor 1 december van
het lopende verenigingsjaar schriftelijk wordt
opgezegd bij de secretaris.

In verband met kostenbeheersing verwach-
ten we van de leden dat zij hun contributie
voor of in de eerste twee maanden van het
nieuwe verenigingsjaar onder vermelding van
het contributiejaar overmaken op rekening-
nummer NL78 RABO 0104 4688 15 van de
Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe.
Bij ruim 400 leden wordt de contributie in de
maand februari van het lopende verenigings-
jaar per incasso van hun rekening afgeschre-
ven.

Bankrelatie

Rekeningnummer NL78 RABO 0104 4688
15, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe,
Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen.

Redactioneel

De opmerkelijke lezer zal het gemerkt hebben: de omslag van de *Kroniek* heeft een gedaanteverwisseling ondergaan. Het blad wordt nu bij een andere drukker (Van Liere in Emmen) gedrukt en zonder technisch te worden: hierdoor is het mogelijk om meer kleur te gebruiken.

Wat biedt deze *Kroniek* allemaal?

We beginnen met een verslag van de in november in het Veenpark gehouden receptie ter afsluiting van het jubileumjaar. Het was een druk bezochte bijeenkomst met drie boeiende toespraken. Eén van de sprekers was Jan Zegering Hadders. Hij sprak over de periode 1946-1971, zijn jeugdjaren en dat sloot precies aan bij het jubileumthema 'Het Wonder Emmen'. Een reden waarom we deze toespraak nog eens in zijn geheel afdrukken in deze *Kroniek*.

Verder uiteraard de rubriek '100 jaar geleden' met berichten uit de *Emmer Courant* van het eerste kwartaal van 1918.

In het begin van de jaren zeventig kwam een deel van de middenstanders in Emmen in opstand. Het gemeentebestuur had plannen ontwikkeld om de 'noordtangent' aan te leggen, waardoor het oude centrum in tweeën gesplitst zou worden. Er kwam een ludieke protestactie, waarbij etalageramen met toepasselijke leuzen werden beschilderd. Fotograaf Piet Meilink (1943-2016) maakte een fotoreportage van al die beschilderde winkels en zijn echtgenote Ina Meilink heeft daar nu een artikel met veel foto's van gemaakt.

Ook vervolgen we in deze *Kroniek* het verhaal van Henk Sijbom over 'Kasteleins tegenover de kerk in Erica', de geschiedenis van het voormalige hotel Brinker/Hofhuis in Erica.

Sis Hoek heeft een artikel geschreven over de industriële ontwikkeling van de gemeente Emmen. Begonnen wordt met de bedrijven van voor de oorlog, zoals Purit, Werkland, Steenberg en Bendien. Daarna natuurlijk de grotere industrialisatieperiode van na 1945. Eerst met bedrijven in de buitendorpen, zoals Heemaf (Zwartemeer), Gero (Nieuw-Weerdinge), Rade-maker (Klazienaveen) en de AKU in Emmer-Compascuum gevolgd door de vestiging van de AKU in Emmen en nog veel meer bedrijven.

Tot slot nog een kort artikel, geschreven door Herman Posthumus. Onze gemeente heeft op veel plaatsen een kaarsrechte lijn als grens. Het artikel gaat over riviertjes, zoals het Valtherdiep en het Schoonebekerdiep, die de kaarsrechte grens soms kronkelend onderbreken.

Tot slot wil ik u wijzen op de mededelingen van het bestuur en u veel leesplezier toewensen.

Verenigingsnieuws

Zaterdag 27 januari 2018

In de laatste *Kroniek* van oktober 2017 waren we niet in staat om u via deze rubriek uitgebreid te informeren over onze activiteiten in de eerste half jaar van 2018. Op zaterdag 27 januari 2018 vond het eerste Historische Café in het Kindcentrum van Emmerhout plaats. Ruim twintig belangstellenden en leden waren hier op afgekomen. Het onderwerp was onderwijs door de jaren heen. De lezing werd verzorgd door Ab Engbers, Yvonne Boxem en Nel Grimme. We hebben meer dan terecht louter positieve reacties ontvangen. De lezing is ook zeer geschikt als afsluiting van een ouderavond. We denken dat de ruim twintig bezoekers er meer hadden kunnen zijn, wanneer we de aankondiging in de vorige krant hadden kunnen meenemen. Ook willen we binnenkort overgaan tot het aanleggen van een mailinglijst. We zijn dan beter in staat u aan activiteiten van uw vereniging te herinneren.

Zaterdag 17 maart 2018

In de 73ste editie van het Magazine van de Wijkvereniging Angelslo kwamen hun beide wijkagenten Gerwin Prins en Mans Stulen uitgebreid aan het woord. Dat interview vormde voor het bestuur aanleiding om iets met de geschiedenis en het huidige functioneren van de politie te doen. Deze beide wijkagenten vertellen ons iets over de eenheid Noord-Nederland van het Landelijk Politiekorps. Rob Banis, eveneens woonachtig in Angelslo, is ooit bij de Gemeentepolitie van Emmen als diender begonnen. Rob neemt de geschiedenis van het boven ons gestelde gezag voor zijn rekening. In de kerspeltijd was de Schulte daarmee belast. Hij werd ter zijde gestaan door kerspelsoldaten, die vooral tot taak hadden bedelaars en landlopers te weren. Sinds 1814, toen Nederland een koninkrijk werd, was de burgemeester belast met het bevel over de veldwachters en de handhaving van willekeuren en reglementen. In de gemeente Emmen (toen 1300 inwoners) werd volstaan met de aanstelling van één gemeenteveldwachter. In grote stappen en snel thuis, komt Rob Banis bij de oprichting het Korps van de Gemeentepolitie Emmen. Ja, hij vertelt ons ook iets over politie Bakker en politie Pluyter. Dit korps heeft van 1946-1994 bestaan. Rob doet dat in zijn uniform van voor de oorlog. We zijn nog bezig met het lenen van

het uniform van de onbezoldigde veldwachter van de Boermarke Noord- en Zuidbarge. De bijeenkomst vindt plaats in het gebouw van 'De Bargermarke' aan de Oldenhaven 55 (7824 CD) te Angelso. Zaal open vanaf 13.00 uur. We beginnen om 13.30 uur. De bijeenkomst is omstreeks 16.00 uur voorbij. Aan deelname zijn geen kosten verbonden.

Maandag 30 april 2018

Op deze avond vindt onze jaarlijkse Algemene Ledenvergadering (ALV) plaats. Deze keer is de plaats van samenkomst: De Meerstede Nijkampenweg 73, 7815 GB in Emmermeer. De vergadering begint om 19.30 uur (zaal open 19.00 uur). In de enveloppe van deze kroniek treft u de agenda voor deze ALV aan. Aftredend zijn Dinie Leveling-Kortstee en Peter Kraan. Dinie heeft aangegeven niet weer herkiesbaar te zijn. Volgens het rooster van aftreden zijn er vier vacatures, waarvoor Peter Kraan herkiesbaar is en waarvoor tenminste drie nieuwe bestuursleden moeten worden gekandideerd. De kandidaatstelling is vanaf nu tot aan een kwartier voor de opening van de ALV.

Na de pauze neemt gemeentearchivaris Peter Kraan ons mee naar de schatten in dit archief. Hoe hebben ze bijvoorbeeld ontdekt dat Emmen in 1989 850 jaar bestond? Wanneer zijn we begonnen met naamgeving van onze straten en wegen. Wanneer werd onze eerste burgemeester benoemd, is die aanstellingsbenoeming nog aanwezig? 30 April was jaren Koninkinnedag. Dat begon met koningin Juliana. Daar is vast iets over te vertellen.

Het belooft een mooie bijeenkomst te worden. Maar denk of doe ook positief mee over de bezetting van uw bestuur.

Zaterdag 5 en 12 mei 2018

Dat zijn de dagen waarop vanaf 9.00 uur onze bus-excursie 'Doar woont de dege degelkhaaid' op het parkeerterrein voor Hampshire Hotel Van Schaikweg 55, 7811 HN te Emmen van start gaat. In de *Kroniek* van oktober 2017 hebben we uitvoerig aandacht besteed aan dit gebeuren. Binnen een week hadden we voor beide dagen al meer dan veertig deelnemers. Vorige week zijn we begonnen met het aanleggen van een reservelijst. Wanhoop nog niet, want vaak komt er op het laatste moment door onvoorziene

omstandigheden nog weer ruimte in de bus. Nadere vragen: henk.jeurink@ziggo.nl of 0591-626728. Het programma wordt na deze rubriek vermeld.

Zaterdag 2 juni 2018

In aansluiting op de lezing over het basisonderwijs is op deze middag het landbouwonderwijs aan de beurt. In 1917 opende de Rijks Landbouw Winterschool haar deuren aan de latere Boslaan. Dit onderwijs viel onder het Ministerie van Landbouw. Later werd de school omgevormd tot de Rijks Middelbare Land- en Tuinbouwschool. In 1969 werd er verhuisd naar een nieuw schoolgebouw aan de Middenstraat in Noordbarge. Klaas Elling - geboren en getogen in Westenesch - was één van de laatste leraren die nog aan de Boslaan les heeft genoten en gegeven. Hij is bereid gevonden om die middag de geschiedenis van het gebouw en van het onderwijs aan deze school uit de doeken te doen. De lezing begint om 13.30 uur in de hal van de school. De voormalige school is vanaf 13.00 uur open. Tijdens de pauze bestaat er tevens gelegenheid om een kijkje in het gebouw te nemen. We zijn deze middag te gast bij de huidige eigenaren André Eikema en Manfred Plaatje van Letselschadeburo Sincerus. Uw Historische Vereniging zoekt samen met hen naar wegen om het bekende borstbeeld van August Falise van Willem Emmens op zijn oorspronkelijke plaats aan de Boslaan bij het voormalige schoolgebouw terug te krijgen. De vastlegging van de datum is in overleg met enkele landbouwers binnen de vereniging gekozen. Volgens hen staat begin juni als een rustige tijd bekend. We hopen op veel deelnemers voor een middag, waar geen kosten aan zijn verbonden.

Het borstbeeld van van Willem Emmens (1869-1927), gemaakt door August Falise

Algemeen

Dit najaar komt er in de bibliotheek een Historisch Café over de historie en toekomst van het bibliotheekwezen in de gemeente Emmen. We zijn in de slag met een paar oud-medewerkers in de periode van de bibliotheek aan Schoolstraat en aan de Sterrenkamp. De huidige directrice Margien Brons denkt na over haar bijdrage. In de volgende *Kroniek* meer hierover. Over de Open Monumentendag op 8-9 september 2018 is nu niet meer bekend dan dat het thema dit jaar 'In Europa' is.

De *Kroniek* komt in 2018 uit in de week van 7 maart; 6 juni; 12 september en 12 december. Voor meer informatie over lezingen en andere activiteiten raden wij u tevens aan de dag- en weekbladen in de gemeente Emmen goed in de gaten te houden.

Busexcursie 2018 'Doar woont de dege degelkhaaid'

HV Zuidoost-Drenthe - 5 en 12 mei 2018

PROGRAMMA - kleine wijzigingen voorbehouden -

08.45 - 09.00 uur	Vertrek 'Hampshire Hotel' Emmen (7811HN)	
09.00 - 09.45 uur	Emmen-Exloo-Gasselternijveen-Gieterveen	40 km
09.45 - 10.45 uur	Gieterveen: Koffie met gebak in het kleine kerkje	
10.45 - 12.15 uur	Stadskanaal-Pekela's-Winschoten-Oostwold-Woldendorp-Termunten	40 km
12.15 - 13.15 uur	Termunten: Visrestaurant Landman middageten	
13.15 - 13.45 uur	Termunten-Dollard-Farmsum-Appingedam-Loppersum-Westeremden	30 km
13.45 - 14.45 uur	Westeremden: Museum Helmantel met thee	
14.45 - 15.15 uur	Westeremden-Huizinge-Lellens	10 km
15.15 - 15.45 uur	Lellens: Hereboerderij 'Dinghweer' rijksmonument uit 1662	
15.45 - 17.15 uur	Lellens-Schildwolde-Slochteren-A7/N33/N391-Emmen	105 km
uiterlijk 17.30 uur	Terugkomst 'Hampshire Hotel' Emmen	225 km

Jubileumreceptie

Ter afsluiting van de viering van het 25-jarig bestaan van onze historische vereniging werd op zaterdag 25 november een receptie gehouden voor de leden en genodigden in het Veenpark in Barger-Compascuum. Deze plek was gekozen, omdat hier ook de oprichting plaats vond. Naast het bestuur was voor deze receptie speciaal een jubileumcommissie samengesteld, bestaande uit Albert Huizing, Herman Jansen, Henk Lanting en Piet Snel.

Voor de receptie waren drie personen uitgenodigd om korte jubileumtoespraken te houden: Jan Zege-ring Hadders, geboren in Emmen in 1946, de zoon van de vroegere wethouder Roelof Zege-ring Hadders, Hans Ouwerkerk, (1941), van 1982 tot 1989 burgemeester van Emmen en de huidige burge-meester Eric van Oosterhout. Meer informatie over het leven van deze drie sprekers was te lezen in de vorige *Kroniek*.

Voorzitter
Peter Kraan
tijdens zijn
openings-
toespraak

De middag begon met, zoals gebruikelijk, de inloop met koffie of thee, maar al spoedig bleek dat niet gerekend was op een grote opkomst, zodat er stoelen bijgezet moesten worden. In het openingswoord door de voorzitter Peter Kraan werd iedereen welkom geheten. Omdat het overgrote deel van de gasten lid van de vereniging was, feliciteerde hij de aanwezigen met het jubileum. Een bijzonder welkom was er voor de afgevaardigden van verwante historische verenigingen en instellingen. Terugkijkend in de tijd deelde hij mee dat er in 2007 300 leden waren, nu tien jaar later 650. Inmiddels zijn we ook negentien bestuursleden verder.

Daarna kwamen de sprekers aan het woord. Jan Zege-ring Hadders, geboren in 1946, legde de nadruk in zijn verhaal op de periode van zijn jeugd, 1946 tot 1971, waarin Emmen groeide van 55.000 inwoners naar 80.000, de tijd van de wederopbouw en ook de tijd van het Wonder Emmen, het jubileumthema. Ook was dat de tijd van de omschakeling van 'veen en landbouw' naar 'industrie en dienstverlening' en wat daar allemaal omheen gebeurde. Tenslotte een sprong naar de huidige ontwikkeling: na 1990 een stagnatie in de groei en een afname van de bevolking. Emmen moet meer haar aantrekkelijkheid tonen en benutten. Verderop in deze *Kroniek* staat zijn volledige toespraak afgedrukt. Voor de tweede spreker, Hans Ouwerkerk, was het een thuiskomen na 28 jaar, want in 1989

Belangstellenden tijdens de receptie

vertrok hij om elders burgemeester te worden. Na zijn periode als burgemeester van Lekkerkerk vond hij het tijd worden om te solliciteren naar een andere gemeente. Hij dacht aan Rijswijk, maar het werd Emmen. Die gemeente Emmen kende hij alleen, omdat hij een zomerhuisje in Gees had. Hij kon zich nog herinneren dat Willem Kremer, die deel uitmaakte van de vertrouwenscommissie, hem vroeg of hij wel enig idee had hoe groot de oppervlakte van de gemeente Emmen was (1/4 van de provincie Zuid-Holland). Van André de Jong leerde hij op een aantal zaterdagen alles over zand en veen in de verschillende landschappen van Emmen en over de buitendorpen. Bij dat laatste speelden ook de voorzitters van Plaatselijk Belang een grote rol. Terugdenkend aan zijn periode in Emmen kwam direct de vestiging van de aardgasontzwapelingsinstallatie van de NAM boven. Dat ging niet zonder slag of stoot. Er moesten harde afspraken worden gemaakt over banen en effecten op het milieu. Een ander belangrijk punt in het verhaal van Ouwerkerk was de spanning tussen Emmen en de buitendorpen. In zijn periode als burgemeester probeerde hij veel tijd vrij te maken om in het buitengebied zichtbaar te zijn. Ook werd nog de spreiding van de Rijksdiensten genoemd, waaronder de komst van de Topografische Dienst. Spreker vond het gevaarlijk als de overtuiging wortel schiet dat we altijd

rekenen op de hulp van 'Den Haag'. Hij vond zelf dat er voor die onderdanige houding en het handje ophouden geen aanleiding meer was. Emmen was een heel eind gekomen en goed op weg om de eigen broek op te houden, maar had op sommige punten nog wel een steuntje in de rug nodig. Wat de toekomst betreft: de trend van krimp en minder werkgelegenheid is er. Ouwerkerk pleit er voor dat in noordelijk verband met de daar gevestigde kennisinstituten wordt gewerkt aan de eigen bijdrage die we hier kunnen bieden om het tij te keren.

De laatste spreker was Eric van Oosterhout, sinds vorig jaar maart onze huidige burgemeester. Daarvoor was hij burgemeester van de gemeente Aa en Hunze. Hij maakte in zijn toespraak een vergelijking tussen zijn ambt als burgemeester in zijn voormalige 'kleine' gemeente en de veel 'grotere' gemeente Emmen. Een overeenkomst was dat ook zijn vorige gemeente een zandgedeelte en een veengedeelte kent. De rol van de burgemeester was na de oorlog heel dominant, maar het paste in die tijd. Ook Van Oosterhout ontkwam er niet aan om even naar de toekomst te kijken. Behalve negatieve zaken (krimp, afname van werkgelegenheid) zag hij ook positieve dingen en hij vond dat we nog steeds leven in een vitaal Emmen. De mobiliteit wordt steeds groter en de industrie zal verduurzamen. Daarvan moeten we gebruik maken. Na de toespraken was er nog een gezellig samenzijn met hapjes en drankjes.

Emmen blijft groeien

De toespraak die Jan Zegering Hadders heeft gehouden op de jubileumsreceptie drukken we hier in zijn geheel af, omdat de inhoud voor een groot deel past bij het thema 'Het Wonder Emmen'.

Dames en Heren, beste mensen. Fijn, dat U hier in zo grote getale naar toe bent gekomen. Het is een voorrecht om hier te mogen zijn en hier in Uw midden te staan. Ik dank het bestuur voor de uitnodiging hier te mogen spreken over de periode 1946-1971. Het is mooi dat de bijeenkomst plaats heeft in het Veenmuseum. Veen maakt een belangrijk deel uit van mijn familieverleden.

De Zuidoosthoek van Drenthe heb ik met mijn vader en moeder vele malen doorkruist. Elk dorp en elke weg zijn mij bekend. Elk jaar bezocht ons gezin alle braderieën in de dorpen, mooi verlicht

en grote gezelligheid langs en tussen de kramen. Ook onze tuin was tijdens de braderie in Emmen verlicht met schijnwerpers en paddenstoelen. Het waterorgel stond naast ons huis.

In de periode 1946-1971 groeide de gemeente Emmen van 55.000 naar 80.000 inwoners. In het zelfde tempo, zoals dat vanaf 1860 was gegaan. Een belangrijk kenmerk van de ontwikkeling van Emmen is het omgaan met grote veranderingen in het arbeidsaanbod en het omgaan met economische neergang en herstructurering van werk. Emmen is meerdere keren aan de zuurstoffles van hogere overheden gelegd om te zorgen dat de ontwikkeling in goede zin kon worden vervolgd en inhoud gegeven.

Omschakelen van veen en landbouw naar industrie en dienstverlening en thans actief inspelen op electronica, digitalisering en robotisering en hoge technische specialisatie zijn van cruciaal belang voor Emmen.

Vergeten wordt wel eens dat Emmen altijd groot is geweest binnen Nederland. Qua oppervlakte tussen plaats 5 en 10 en qua inwonertal tussen plaats 20 en 25. Emmen groeide tot 1990 harder dan de rest van Nederland, waarna de groei is gaan stagneren. Er is wel blijvende groei van productie, maar niet meer qua inwoneraantal. De samenstelling van de bevolking qua leeftijdsopbouw verandert daarbij drastisch.

Emmen als plaats maakte in 1946 met zijn 6.500 inwoners slechts 12% uit van de bevolking van 55.000 van de hele gemeente. Thans maakt de

Jan Zegering Hadders (1946) tijdens zijn toespraak over de periode 1946-1971.

plaats Emmen ongeveer de helft uit. Dat komt mede door de opvatting van oud-minister Winse-mius (sr) en de AKU. Zij vonden dat de nieuwe fabrieken in Emmen moesten komen en niet in of bij een van de overige dorpen in de gemeente. Emmen heeft getoond vitaal te zijn, bestand te zijn tegen een stootje en te kunnen omgaan met grote veranderingen in aanbod van bedrijvigheid. De prognose is echter dat het inwoneraantal van Em-men terugzakt naar 98.000 inwoners. De belang-rijke vraag is nu: laat Emmen het zover komen? Nederland groeit stevig, harder dan verwacht. Vele gebieden worden zeer duur om er werk te huisves-ten, te werken en te wonen en er ontstaat een tekort aan goed opgeleide en geschoolde arbeidskrachten. Het kan toch niet zo zijn dat terwijl Emmen steeds beter bereikbaar werd de ontwikkeling stokt. Emmen moet nog meer de boer op om haar aan-trekkelijkheid te tonen en uit te nutten. Er is en blijft de behoefte aan aansprekende initiatieven. Laten we kijken hoe daar in het verleden mee werd omgegaan. Terug naar de periode 1946-1971.

In 1945 vlak na de installatie van de Noodraad vereerde toenmalig prinses Juliana Emmen met een bezoek. Het was de periode van wederopbouw. Mijn vader had een vergunning nodig om een auto te kopen, nodig voor zijn werk als kamerlid en wethouder. Er werd nog gewerkt met voedselbon-nen, waarbij elke vrijdag gepubliceerd werd, welke nummers recht gaven op welke producten. Er was inwoning, na twee dames uit Katwijk, woonde de familie Harms, onze tuinman bij ons in huis. Er werd hier en daar nog gewoond in plaggenhutten, koeien werden handjeklap verhandeld op de markt schuin tegenover Hotel restaurant Groothuis met grote feestzaal. Garage Thedinga en Beugeling wa-ren een begrip tot in de wijde omgeving, alsmede de warenhuisachtige winkel van Van Peer. De eerste herinnering die ik heb was van een zeer grote militaire parade in 1950. Naar mijn beleving, doch ook gestaafd door foto's, stond er een zeer groot aantal militairen bij ons in de voortuin tot aan de straat, als onderdeel van een bijzondere en feestelijke plechtigheid op de Haddersbank naast de Grote Kerk, ter herdenking en viering van het eerste lustrum van de bevrijding. Er waren grote uitdagingen, er was een gemeente-

bestuur dat er wat van wilde maken. De landelijke politiek wilde helpen, de lijnen met Den Haag waren kort en krachtig. Emmen werd aangewezen als ontwikkelingsgebied en het lukte belangrijke industrieën aan te trekken. Mooie bijkomstigheid was dat de directie van de AKU Emmen graag een cadeau wilde geven. Dit werden 80 muziek-instrumenten, zodat de heer Legro, muziekleraar aan het Gemeentelijk Lyceum, een schoolorkest kon oprichten. Leerlingen die nieuw in het orkest kwamen kregen het eerste jaar les van leden van de Johan Willem Frisokapel. Het orkest werd een belangrijke asset voor de school en de leerlingen. Er werd niet alleen opgetreden in Emmen op de grote schoolavonden, maar ook in Nederland en in andere landen in Europa. Als lid van het orkest heb ik in de vijf jaar dat ik er lid van was geleerd hoe afhankelijk je bent van elkaar en van de dirigent. Gevolg van de komst van nieuwe industrieën was dat er vele mensen, eerder werkzaam in het veen en de landbouw, omgeschoold en geschoold moes-ten worden tot fabrieksarbeider en dat deze mensen met hun gezinnen ook gehuisvest moesten worden. Naast de planologische opgave was cruciaal, niet anders dan ook nu weer, dat er voldoende aandacht gegeven werd aan onderwijs en het binnenhalen van verschillende (ook hogere) beroepsopleidingen. Voorts was er veel aandacht voor het verbeteren van de bereikbaarheid van Emmen. Een ritje Em-men - Den Haag duurde in de jaren '50 4,5 uur, 's nachts ging het een uurtje sneller. De snelweg naar Hoogeveen heeft lang op zich laten wachten. In begin 1900 werd in de Tweede Kamer ettelijke malen gesproken over het feit dat er in de Zuid-oosthoek van Drenthe te weinig schoollokalen en leerkrachten waren. Mijn grootvader heeft als toenmalig wethouder van onderwijs van 1911 tot 1923 met energie de ontwikkeling en de bouw van scholen en lokalen ter hand genomen en gerealiseerd. Ik heb vandaag voor U om in te zien een bijzonder boekwerk mee-genomen, dat mijn grootvader in 1923 bij zijn af-scheid tijdens een bijeenkomst van 100 leerkrach-ten van die 100 leerkrachten kreeg. Het boekwerk bevat op elke pagina een grote foto van elk van de lagere scholen in de dorpen van de gemeente Em-men. Interessant daarbij is te constateren dat er in een aantal dorpen meer scholen waren dan in het

Het college van B en W in de periode van 'het Wonder Emmen', vanaf links: de wethouders R. Zegering Hadders (vader van de spreker), K.H. Brink, H.L. Reuvers, burgemeester K.H. Gaarlandt, gemeentesecretaris A.N. Nap en wethouder W. Hadders.

dorp Emmen. Mijn grootvader bezocht de scholen en de bouwplaatsen te voet of op de fiets over wegen die vaak slecht begaanbaar waren. Groot was ook al in die jaren de discussie hoe de schoolgrenzen moesten lopen en hoe aan voldoende onderwijskrachten kon worden gekomen. Schoolgrenzen waren belangrijk voor de levensvatbaarheid en de groei van de individuele scholen. Vele leerkrachten belden bij mijn grootvader thuis aan om met hem zaken te bespreken.

Ik heb in mijn jeugd niet anders meegemaakt. De scholen, mede opgericht door mijn grootvader, zijn door mijn vader bijna allemaal verbouwd, vergroot en gemoderniseerd, maar ook soms samengevoegd. Mijn vader bezocht elk jaar alle scholen en maakte van elke leerkracht een les mee door achter in het leslokaal plaats te nemen en aantekeningen te maken. Tevens nam hij de schriftjes door. Benoemingen waren aldus geen papieren proces, maar waren gestoeld op eigen waarneming en oordeel van de schoolhoofden. Elke maandag zat de wachtkamer van ons huis vol met leerkrachten en schoolhoofden soms staand tot op de stoep, komend om hun wensen, problemen en ideeën met mijn vader te bespreken. Jonge leerkrachten, hoewel ze veelal graag in het dorp Emmen wilden werken, werden vaak eerst in één van de andere dorpen geplaatst. Benoemingen van schoolhoofden en leerkrachten en het vaststellen en handhaven van schoolgrenzen gingen soms met de nodige spanning gepaard. Vele ouders kwamen ook langs of belden om een uitzondering voor hun kind te bepleiten of om kanttekeningen te plaatsen bij het functioneren van de school en de leerkrachten.

Het is vaker gememoreerd, maar het gegeven dat mijn vader van 1946 tot 1971 Eerste en Tweede

kamerlid was heeft Emmen wel geholpen. Hij bepleitte onvermoeibaar de goede zaak van Emmen, bedelde om aanvullende steun en sjuowde achter de vestiging van hoger beroepsonderwijs aan. Voorts bepleitte hij voor velen, indien gerechtvaardigd, met succes vrijstelling van militaire dienst, indien familieomstandigheden dat gewenst maakten. Aardig nog om te vertellen is het feit dat mijn vader meer dan 2.200 huwelijken sloot en meer dan 2.300 begrafenissen bijwoonde en dan ook nog wel eens sprak. Ik weet dit, omdat ik thuis een boekje heb, waar alle huwelijken en begrafenissen genummerd in staan vermeld. Hij begon hiermee, toen zijn vader overleed, toen hij zeventien was. De tweede vermelde begrafenis was die van zijn moeder toen hij 21 was. Mijn vader maakte tijdens een huwelijksvoltrekking mee dat één keer een bruid en één keer een bruidegom vertrok tijdens de plechtigheid, de potentiële wederhelft en de familie in consternatie en verbijstering achterlatend.

Een ander anekdote is, dat gelet op het feit dat mijn vader in heel Nederland inclusief de eilanden in het Noorden en in Zeeland spreekbeurten hield en daardoor veel mensen ontmoette en situaties leerde kennen, bij ons bijna elke zondag de telefoon ging en alle burgemeesterbenoemingen in Nederland werden doorgenomen ten tijde dat de heren Toxopeus en Geertsema minister van Binnenlandse Zaken waren.

Emmen wilde Emmen op de kaart zetten en het gemeentebestuur, de ambtelijke top en de leiding van scholen en culturele instellingen verstonden hun taak en gaven er maximaal met nieuwe inzichten inhoud aan. De leidinggevendenden gaven ruimte om nieuwe ideeën en creatieve oplossingen tot realisatie te brengen. Dat ging soms gepaard met financiële

Wethouder van onderwijs Roelof Zegeering Hadders. Hij bezoekt elk jaar de scholen in de gemeente.

spanning, maar veelal kwam het wel goed. Grote hoofdpijndossiers in die tijd waren bijvoorbeeld de exploitatie van het gemeentelijke slachthuis, de kosten verbonden aan het nieuwe zwembad met verrijdbaar dak en de kostenverdeling van om- en bijscholing.

Al met al is er veel geïnvesteerd en nieuw opgezet met landelijke en internationale belangstelling en erkenning. Alle voorzieningen waren er en zijn er op het gebied van cultuur, onderwijs en sport in een prachtige woonomgeving.

De dierentuin speelt een aparte rol in de bekendheid van Emmen bij het Nederlandse publiek. Daarbij moet niet worden vergeten dat met grote steun uit Den Haag noodzakelijke moderniseringsslagen gemaakt konden worden, die hun tijd vooruit waren. Tevens werkte zeer positief op de bezoekersaantallen het feit dat mevrouw Rensen-Oosting op menig vrijdagavond in het programma van Willem Duys *Voor de vuist weg* allerlei jonge beesten kon showen. Door de investeringen (waaronder de Vlinderkas) en het goed bekeken TV-programma kwamen bezoekersaantallen tot 1,5 mln tot stand, waardoor vele Nederlanders wel eens in Emmen zijn geweest. Mijn vader, die lange tijd president commissaris was, ging bijna iedere zondag bij de kassa informeren hoeveel mensen er geweest waren. Het nieuwe park moet concurreren met veel meer attracties dan in die tijd. De vraag is of een achtbaan het benodigde bezoekersaantal, nodig voor een dekkende begroting, op het juiste niveau kan brengen. Ik zou denken: bedenk iets originelers met landelijke en internationale uitstraling. Dat je grote groepen uit verre landen kunt trekken bewijst Giethoorn met de vele bezoekers uit China. Ook de enorme investering in het nieuwe park is een voor-

beeld van het krijgen van steun van hogere overheden om Emmen op de kaart te zetten.

Wat kunnen we nu leren van de periode 1946 tot 1971. Dat is:

- Lef tonen, niet bij de pakken neerzetten, iets groter denken dan je bent en daarnaar handelen;
- Kansen zien en grijpen;
- Met de tijd meegaan en als het kan vooroplopen;
- Realiseren van goede infrastructuur en voorzieningen, anders komen en blijven mensen niet;
- Divers aanbod van goed onderwijs;
- Banen creëren die goed opgeleide mensen aan Emmen binden;
- Aantrekkelijk zijn als woonomgeving en woongemeenschap;
- Bedrijven aantrekken die mensen van buiten aantrekken.

Ik ben zelf bestuurslid van het Drents Museum als nazaat van een van de oprichters. Drenthe telde toen 22.000 inwoners. Zes daarvan hadden het lef het eerste museum in Nederland op te richten. Dat was een vooruitziende blik. Thans komen er rond de 200.000 bezoekers kijken naar het verleden en het heden, tweederde daarvan zijn bezoekers uit het westen van het land.

Het is ook een mooi voorbeeld, net als het museum waar wij nu tezamen zijn, hoe Drenthe op de kaart is gezet. De Zuidoosthoek van Drenthe kent vele verhalen en heeft genoeg potentie en leer- en levenservaring om het gebied vitaal te laten zijn en geleidelijk te laten doorgroeien en doorbloeien. Ik dank U voor Uw aandacht en wens de vereniging alle goeds toe voor de volgende 25 jaar.

100 jaar geleden

Het jaar 1918 is begonnen, maar nog steeds is het oorlog. Artikelen zijn schaars en er wordt streng de hand gehouden aan distributie. In onze grensstreek wordt volop gesmokkeld en het lijkt op een kat-en-muisspel tussen smokkelaars en kommiezen. Vrijwel elke keer staat er wel een bericht over in de krant. Daarom hebben we er een paar hieronder overgenomen.

No. 18.	Zaterdag 2 Maart 1918.	Acht en twintigste Jaargang.
EMMER COURANT.		
Nieuws- en Advertentieblad voor den Zuid-Oosthoek van Drenthe.		
UITGEVER W. TEN VATE, EMMEN — Telef. No. 13.		

3 januari 1918

Het gebeurde dezer dagen aan onze grenzen. De grenswacht had een post uitgezet bij een landhuisje, waarvan de bewoner verdacht werd van smokkelen, hoewel hij nooit op dit misdrijf betrap was. Een verklikker was tusschenbeide gekomen en nu zou de smokkelaar eraan. Maar ook smokkelaars hebben fijne neuzen. De bewoner en zijn handlangers hadden lont geroken en nu ook hun maatregelen genomen. Het kwam er nu maar op aan wie de

slimste zou zijn. De avond, waarop alles gebeuren zou, kwam. In het landhuisje brandde kaarslicht. De buitenwacht had reeds gemerkt dat het daarbinnen niet pluis was. Men hoorde steeds harde en ruwe woorden en weldra bleek, dat er tusschen man en vrouw ruzie was, die spoedig zoo hoog liep, dat het van woorden tot daden kwam. Men vloog elkaar in de haren. Angstkreten hoorde men buiten slaken, tot opeens het geroep van moord tot de grensbewakers doordrong. Nu was de maat vol. Men stormde de woning binnen om de vrouw te ontzetten en daarop hadden de smokkelaars gerekend. In dezen tijd hadden de handlangers den weg vrij gehad de goederen veilig te brengen aan hen, die ze aan de overzijde van de grens verwachtten. In huis was comédie gespeeld.

9 januari 1918

KLAZIENAVEEN. Aan de hardrijderij op schaatsen op Scholtenskanaal, uitgeschreven door J. Grimme, hotel Klazienaveen, werd deelgenomen

*Kommiezen. Zij hadden als taak er voor te zorgen dat er niet gesmokkeld werd.
(Collectie Roelof Boelens)*

*Hotel Klazienaveen; eigenaar in 1918
was J. Grimme.
(Collectie Roelof Boelens)*

door negen personen. De uitslag was, dat de eerste prijs f. 15 werd gewonnen door Hs. Vos te Barger-Oosterveen, de tweede prijs f. 7,50 door schipper Bootsma van B.-Oosterveen en de premie van f. 2,50 door G. de Jong te Barger-Oosterveen. Heden had de hardrijderij, uitgeschreven door de ijsclub alhier, plaats op de wijk. Aantal deelnemers 21. Na hardnekkigen strijd werd de prijs ad f. 20 gewonnen door Hs. Vos te B.-Oosterveen, de tweede prijs f. 10 door Haverkort en de derde prijs f. 5 door H. Bron, beiden te B.-Oosterveen. Beide hardrijderijen trokken veel belangstelling. Jammer dat het weer niet meewerkte.

12 januari 1918

EMMEN. Waar herhaalde waarschuwingen, publicaties, enz. blijkbaar niet gebaat hebben, begint men thans tegen de overtreders der distributievoorschriften met meer gestrengheid op te treden. Zoo werd tegen een 10-tal landbouwers te Noord-Barge, Westenesch en Weerdinge proces-verbaal opgemaakt wegens het niet tijdig aangifte doen van het afdorsen hunner rogge of andere overtredingen inzake de rogge-aflevering. Bij een boer kwam zelfs een partijtje rogge-bakmeel tevoorschijn en bij een ander werden de boerenstoeten gebakken en wel uit den kelder gehaald. Ook enkele winkeliers werden verbaliseerd: te Emmen H. L., echtg. van W. v. V., wegens overschrijding van de maximumprijzen, te Dordschebrug F. ten H. Pz. En te Nieuw-Weerdinge W. R. wegens niet-naleving der Distributievoorschriften, te Erica G. D., wegens overschrijding der maximumprijzen, terwijl E. W. te Erica werd aangehouden, daar hij een hoeveelheid zeep ongedekt vervoerde. Te hopen is het dat deze gevallen als afschrikwekkende voorbeelden dienst mogen doen.

19 januari 1918

NOORDBARGE. Hedenmorgen om 8 uur werden de ingezetenen van ons dorp bijeengeroepen door het zogenaamde 'boerhoorn' om, daar de sneeuwplough er nog niet was geweest, gezamenlijk de sneeuw van de wegen op te ruimen. Spoedig waren allen aan het werk en om 12 uur waren de wegen

door het gehele dorp schoon. Eendracht maakt macht.

23 januari 1918

EMMEN. De bevolking dezer gemeente was als volgt: Op 1 Januari 1917 telde de gemeente 35517 zielen, waarvan 18091 mannen en 17426 vrouwen. Het aantal vermeerdeerde door geboorte en vestiging met 1798 mannen en 1600 vrouwen. De bevolking verminderde door sterfte en vertrek met 944 mannen en 809 vrouwen, zoodat de gemeente op 1 Januari j. l. telde 19.045 mannen en 18.197 vrouwen, totaal 37.162 zielen.

EMMER-COMPASCUUM. Dezer dagen ontspoorde alhier de tram, die om pl.m. 9 uur van Klazienaveen komt, ten gevolge van de sneeuw op de rails. Ongelukken kwamen er niet bij voor. Had de ontsporing naar de kanaalzijde plaats gehad, dan zouden locomotief en wagen in het kanaal terecht zijn gekomen en waren de gevolgen verschrikkelijk geweest. Het tramverkeer ondervond enkele uren vertraging.

26 januari 1918

NIEUW-AMSTERDAM. Naar we vernemen, heeft de heer R. Drent, handelaar in bier en minerale wateren, zijn zaak onderhands verkocht aan de h. h. G. v. d. Bos te Emmen en F. Burghgraef te Emmer-Compascuum.

EMMER-COMPASCUUM. Men schrijft ons uit Emmer-Compascuum: De kolossale sneeuwval, gevolgd door een plotseling invallen der dooi heeft ook hier een ongekend hoogen waterstand teweeggebracht, die aan velen schade en ongerief heeft be-

*Tram in Emmer-Compascuum
(Collectie Roelof Boelens)*

zorgd. Met krachtige stroomen kwam het water uit het veen, zoodat de kanalen tot de boorden gevuld werden en op vele plaatsen overliepen. De weg naar Ter Apel o.a. stond voor een groot gedeelte blank, zoodat het tramverkeer zelfs eenige dagen gestaakt geweest is.

De scheepvaart is nog steeds gestremd, door dat de sluizen wegens den hoogen waterstand in het kanaal nog niet kunnen schutten.

ROSWINKEL. Onze correspondent te Roswinkel schrijft ons: Meldten we voor een paar dagen, dat we hier ongekend hoog water hadden, toen wisten we nog niet, dat de toestand zoo erg zou worden, als nu werkelijk het geval is. Vooral het Zuideinde en het land tusschen hier en Munsterscheveld heeft het meest te lijden. Daar moesten de menschen dammen opwerpen om het water uit de huizen te houden. Bij Hoyting is de straatweg opgebroken en doorgestoken voor waterafvoer. Dit wordt toegestaan. Te Munsterscheveld heeft men ook getracht een gat door den straatweg te krijgen, hierin kwam verhinderling. De geheele Koeweide staat nog onder water en zoover als men zien kan in de richting Ter Apel en Emmer-Erfscheidenveen is alles water. Thans begint het water te vallen, doch aan de Runde gaat het nog door de huizen. De gehele boerderij van A. Middelpkamp staat onder water. In de verte steken overal de aardappelgaten boven het water uit, erbij komen kan men niet. Allen hebben schade. Middelpkamp is al zijn rogge kwijt en ongeveer 2.000 H.L. aardappels zitten in het water. Bij Wortelboer stroomde het water uit het kanaal over de straatweg naar het land op. Op een lengte van pl.m. 700 M. heeft men op het midden der straat een waterkeering aangelegd. De Dedemsvaartsche stoomtram kan niet verder rijden, dan tot de Wed. Kuipers te Munsterscheveld.

9 februari 1918

NOORD-BARGE. Op initiatief van mej. Bloemink wordt door eenige ingezetenen alhier een arm gezin, waarvan de vader al een paar jaar het brood voor zijn gezin niet kan verdienen, wegens ziekte, elke middag van warm voedszaam eten voorzien, wat in deze tijden van voedselduurte en schaarschte, het gezin zeker dubbel ten goede komt.

13 februari 1918

Men meldt aan het *Gr. Dagblad*: het is bekend dat aan de Groninger en Drentsche grenzen het smokkelen naar Duitsland eer toe- dan afneemt. De zware straffen en uitzettingen uit het grensgebied van den territorialen bevelhebber te Assen helpen daartegen weinig. Steeds wordt na terugkomst het smokkelen weer opgevat.

In den regel wordt geen armoede door de achtergebleven gezinnen geleden. Want wekelijks wordt een vergoeding uitgekeerd. En die uitkering is zelfs buitengewoon, als de uitgezette smokkelaars in hun tijdelijke woonplaatsen zich verdienstelijk kunnen maken met het opkopen en laten verzenden van goederen, die over de grenzen zullen worden gebracht. Er zijn gezinnen, die wekelijks op f. 25 en meer uitkeering van den Bond kunnen rekenen. Intusschen is de bewaking der grenzen zéér verscherpt. In de laatste twee weken zijn zeker een honderd personen bekeurd. De barakken voor tijdelijk verblijf der smokkelaars zijn tjokvol.

16 februari 1918

WEERDINGE. Evenals op vele plaatsen staan onze boeren tegenover hun vee met leeg handen.

*In deze boerderij was het eerste postkantoor
van Weeringe gevestigd.
(Collectie Roelof Boelens)*

Slechts wat hooi en stro kan gevoerd worden. Maar nu beweren sommigen van hen stokstijf dat hun veenkoloniale collega's paardebonden en maïs genoeg in voorraad hebben en die niet gebruiken. Waarom deze artikelen daar niet in beslag genomen en onder zandboeren verdeeld, vragen zij.

20 februari 1918

De pogingen van de ingezetenen van Zuidbarge en Weeringe om aldaar hulppostkantoren gevestigd te krijgen hebben, naar ons van gezaghebbende zijde wordt gemeld, mede door de prijzenswaardige medewerking van de betrokken autoriteiten, succes gehad. Binnen enkele maanden zullen op beide plaatsen hulppostkantoren worden gevestigd, waarmede in een behoefte wordt voorzien.

NIEUW-AMSTERDAM. Een bedrogen smokkelaar is de winkelier H. J. V. te Nw.-Amsterdam. Een aantal pakken manufacturen zouden door een paar handlangers van hem uitgevoerd worden. De eene handlanger vond echter de beloning te laag naar zijn zin en trachtte er wat bij te krijgen, wat hem niet gelukte, waarop hij V. aan de rijksambtenaren verried, die natuurlijk proces-verbaal opmaakten.

ZWARTEMEER. Zaterdagavond tusschen 6 en 7 uur is het een poosje heet toegegaan op den grensweg. Een troepje van vier werd bij hun poging tot verboden uitvoer op heeterdaad betrapt door den kommies Kooy en den hulpkommies Korver. Verscheidene malen moest er geschoten worden. Zekere P. P. werd ernstig aan het hoofd verwond en zou naar Groningen vervoerd worden. P. P. woont bij Oranjedorp en is vader van vijf kinderen. Een van de vier was de met verlof zijnde militair H. deze schijnt kommies Kooy met het mes gedreigd te hebben, terwijl de hulpkommies naar den gewonden P. ging. Toen Kooy tegenover den militair van zijn karabijn gebruik wilde maken, dreigden de nabijzijnde drie Duitsche grenssoldaten door schieten op Kooy daadwerkelijk de partij te zullen kiezen van de Hollandschen militair. Gelukkig kwam toen Korver ter hulp. Van de bedreiging door de drie

grenssoldaten is rapport opgemaakt. Een van het bedoelde viertal was de moeder van H. Alle vier werden aangehouden. Een gedeelte van hun vrachten was toch nog aan de overzijde terecht gekomen. Iets later op den avond hebben twee hulpkommiesen nog een troepje van drie opgebracht.

2 maart 1918

EMMEN. Heden, 1 Maart, herdenkt de heer H. Hilbrands, brief- en telegrambesteller alhier, den dag waarop hij voor 35 jaren in Rijksdienst trad. Ongetwijfeld ontbreekt het den hulpvaardigen dienstgetrouwen ambtenaar heden niet aan blijken van belangstelling. Namens de bestellers werd den jubilaris een leuningstoel aangeboden en namens de ambtenaren onder een hartelijk woord van den Directeur een fraaie klok. Zij het hem gegeven nog vele jaren met dezelfde zorg en accuratesse zijn taak te vervullen. We vernemen echter zoo juist, dat dit niet het geval zal wezen, wijl de heer Hilbrands tegen 1 April eervol ontslag heeft gevraagd.

NOORD-BARGE. Vanwege de stoomzuivelfabriek wil men trachten of het mogelijk is den volgenden winter onze plaats en Zuidbarge, Angelsloo en Den Oever, Bargermeer en Westenesch van electrisch licht te voorzien. De heer Klaver is bezig de eerste opnamen daarvoor te doen.

6 maart 1918

EMMEN. In de Raadsvergadering van Dinsdag werd zooals gemeld, besloten tot aankoop van 't Allee en Horringkamp, alsmede van een hoekje grond grenzende aan Horringkamp en 't Allee. Het terrein zal door de gemeente bestemd worden tot bouwterrein, terwijl bij eventuele stichting van een school voor M.U.L.O. van een H.B.S. en van een nieuw gemeentehuis deze ook daar zullen verrijzen.

In 1918 was dit het postkantoor in Emmen (later het kantongerecht). Briefbesteller Hilbrands (zie bericht van 2 maart) staat helemaal links. (Uit: Emmen in oude ansichten)

(Red. Drie dagen daarna stond in de krant dat de marktgenoten van Emmen en Westenesch besloten de huisplaats achter Horrynkamp niet aan de gemeente te verkopen, maar over te gaan tot een publieke verkoop er van.)

EMMEN. Naar wij vernemen zal Donderdag 7 Maart a.s. des namiddags half een uur ten gemeentehuize te Emmen de uitbetaling plaats hebben van de vergoeding voor geleden schade ten gevolge van den veenbrand in Mei 1917 in deze gemeente. Deze vergoeding zal bedragen 30 pct. van de getaxeerde waarde der geleden schade.

EMMER-COMPASCUUM. Het veenarbeidsconflict heeft zich hier verscherpt. Van werknemerszijde werd zooals bekend, een loonsverhooging gevraagd, varieerende van 50-100 procent van het loon van 1917. Van werkgeverskant is 50 procent geboden, waarop de werknemers niet willen ingaan. Deze hadden het 'schepen' (schipladen) gestaakt op advies der werkliedenvereniging, in afwachting van inwilliging hunner eischen. In deze fase meenen de werkgevers niet langer te kunnen doorwerken. Zij zeggen onder de huidige omstandigheden niet aan de buitensporige eischen der arbeiders te kunnen voldoen en beter het bedrijf te kunnen stopzetten, hetgeen thans ook is gebeurd. Als antwoord en protest tegen deze daad der verveerpatoons is in een hedenavond in't café Savenije gehouden vergadering der werkliedenvereniging de algemeene werkstaking geproclameerd, zoodat men hier het eigenaardige geval heeft dat beide partijen het bijltje er bij neerleggen.

16 maart 1918

EMMER-COMPASCUUM. De staking onder de veenarbeiders alhier duurt nog voort. De eischen der arbeiders zijn thans 75 pct. van de verschillende schoffelwerkzaamheden, als bonken, putslechten, deelzetten enz. en 65 pct. van turfgraven, baggeren enz.

20 maart 1918

De veenarbeiders in de streek van Nieuw-Amsterdam, Oranjedorp, Erica, Klazienaveen eischen 65 pct. Loonsverhooging. De verveners in de vergadering van Donderdag besloten 40 pct. aan te bieden. Van arbeiderszijde wordt ons medegedeeld, dat het aanbod waarschijnlijk afgeslagen wordt. De verveners zijn zeer optimistisch. In Emmer-Compasuum en omgeving is de staking algemeen. Het aanbod der verveners, circa 50 pct. verhooging, is afgewezen. De eisch is 75 à 80 pct. Naar bekend is de geldende loonregeling in 1917 vastgesteld door bemoeiing van ministerieele zijde. De percentsgewijze verhooging van loon bedroeg toen bijna 100 pct. De verveners zeggen bij deze turfprijzen zeker geen 65 pct. Verhooging te kunnen geven.

27 maart 1918

EMMEN. Zaterdagavond ging de broer van den rijwielhandelaar H. Beugeling alhier even een paar sigaren halen in het sigarenmagazijn van den heer Kremer. De nog bijna splinternieuwe fiets zette hij even voor het raam, dus in het volle licht neer. Terwijl hij voor de toonbank staat ziet hij dat een man op zijn fiets springt en weggrijdt. Te voet zette hij den rijwieldief na tot aan het station, waar de man de weg naar Weerdinge op ging en verdween. Een ingesteld onderzoek is tot heden zonder resultaat.

Een unieke protestactie

In het *Dagblad van het Noorden* van 8 januari 2018 besteedde Jan Willem Horstman aandacht aan de plannen van het gemeentebestuur om in het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw een 'noordtangent' aan te leggen. Eén van de personen die hij interviewde was Ina Meilink die samen met haar man Piet Meilink (1943-2016) een fotozaak had in de Hoofdstraat. In deze bijdrage vertelt Ina Meilink het verhaal van 'toen'. De foto's van 1973 zijn door haar man Piet gemaakt en de foto's anno 2018 door haar.

'De zogenaamde noordtangent zou tot een betere doorstroming van het verkeer van Oost-Emmen naar de autoweg richting Drachten moeten leiden. De vierbaans Houtweg moest vanaf de kruising met de Boermarkeweg over de Boslaan, de spoorwegovergang, de Stationsstraat en de Derksstraat worden doorgetrokken. Veel woningen en winkelpanden zouden moeten verdwijnen.

In het najaar van 1969 kwamen de plannen in de publiciteit. Middenstanders uit het gebied reageerden furieus. Velen vreesden voor het voortbestaan van hun bedrijf, temeer daar in deze tijd het winkelcentrum De Weiert uit de grond werd gestampt. Bovendien werd het oude centrum van Emmen in twee delen opgesplitst.

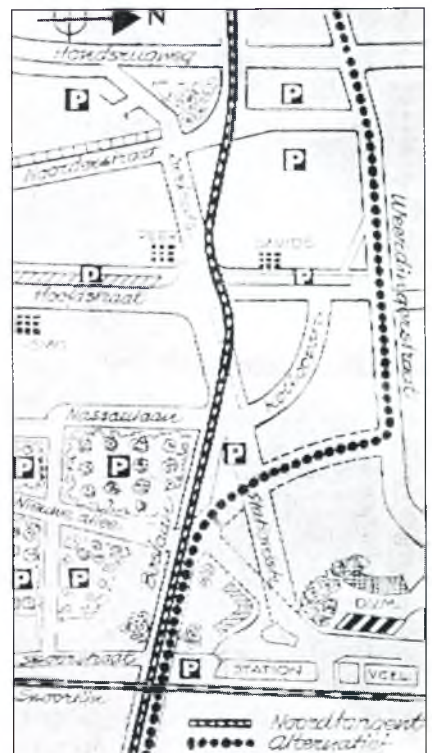
Vanaf 1972 zetten de middenstanders uit het oude centrum allerlei protestacties tegen de gemeentelijke plannen op. Ruim 2.000 mensen deden mee aan een protestactie, waarbij men zich met spandoeken bij het gemeentehuis verzamelde. Ook was er een handtekeningenactie.

Een bijzondere actie vond op donderdagavond 20 september 1973 plaats. De gemeenteraad zou op het einde van de maand de beslissing nemen over de eerste fase van het plan. Op deze avond had de reclamecommissie van de middenstanders van het oude centrum een vergadering, waarbij de gemeentelijke plannen over de aanleg van de noordtangent ook aan de orde kwamen. Ter vergadering kwam

men op het idee om leuzen tegen de noordtangent op winkelruiten te verven. Men besloot het idee meteen uit te voeren. Zo gingen Gerard van de Kley (Becker Optiek), Joop Maat ('1001'), Joop Middendorp (Blokker), Paul de Nijs (Nijs Juwe-

De Belangenvereniging Emmen-Centrum wilde met een alternatief plan het verkeer vanaf Emmerhout-Emmerschans via een doorbraak naar de Weerdingerstraat omleiden.

(Uit: Emmer Courant, 20 augustus 1974.

liers), Roelie Weggemans (Weggemans Sport) op pad. Zij haalden bij de doe-het-zelf-zaak Hubo in de Noorderstraat verf en kwasten op en gingen die avond aan het werk met het aanbrengen van leuzen op de ruiten van de winkelpanden. De leuzen werden ter plekke bedacht, waarbij ze een kwinkslag maakten naar hun naam en/of de nering die zij in hun winkel dreven. Op de winkelruit van lingeriehouder Swart in de Noorderstraat stond: 'Ook wij zien het swart'. Bij boekhandelaar Bakker in de Kolhoopstraat werd op de winkelruit 'Bakker ligt er niet om wakker' geschilderd. Op de winkelruit van Stoffenzaak Mulder aan de Hoofdstraat stond: 'Wij vinden er geen doekjes om. Hij lapt het wel'. Even verder bij bloemist Smit viel 'Smit ziet het niet rooskleurig' te lezen. Men had veel plezier bij deze spontane actie. Ook de politie die ter plek kwam, zag het ludieke van de actie in en hielp met het dragen van emmers, waar verf en kwasten in

zaten. Tot 05.00 uur is men bezig geweest, waarbij de groep schilderende middenstanders in aantal toenam.

Middenstanders die de volgende morgen verrast werden met de leus op hun winkelpand reageerden laconiek en vol begrip.

Het gemeentebestuur aarzelde over het plan en toen het Rijk een belangrijke subsidie introk, was het verantwoordelijk wethouder H.J. Londo die de plannen in de ijskast zette, dit tot teleurstelling van de PvdA-fractie in de gemeenteraad. Zijn belangrijkste overweging hierbij was dat hij te weinig steun van de plaatselijke bevolking ondervond. De middenstanders waren heel blij met zijn besluit. Een authentiek stuk oud-Emmen bleef behouden.'

Op deze en de volgende bladzijden is in het groot het winkelpand anno 1973 met leus afgebeeld. In het klein ernaast het winkelpand anno 2018.

< Juwelier Krikke, Hoofdstraat (1973)
^ Harry's Lunchroom (2018)

< Spaan, Kolhoopstraat (1973)
^ Vanaf tweede van links: Izmir Grill
en Fine Line Tattoo (2018)

> Bar Grevink (1973)

^ Grandcafé Rue de la Gare (2018)

> ^ Mulders Stoffenzaak (1973)

> Sam Snor (1973)

< ^ BB2 (2018)

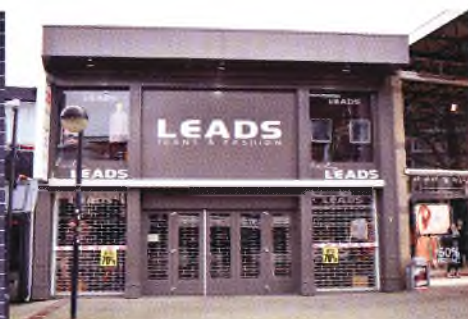
> ^ Leeg (2018)

> Bloemisterij Smit (1973)

^ Takko Fashion (2018)

< Drogisterij Boekamp, Hoofdstraat (1973)

^ Leads jeans & Fashion (2018)

< Schoenenzaak Ziengs, Hoofdstraat (1973)

^ Pizzeria Sardegna (2018)

< ^ Herman Jansen, Noorderstraat (1973)

< < Opticiën Becker (1973)

< E.E.R. Chemisch reinigen (1973)

^ Vanaf links: Modezaak Albert (twee panden) en Stomerij E.E.R. (2018)

Kasteleins tegenover de kerk in Erica (deel 2)

In het vorige nummer van de *Kroniek* zijn we begonnen met het artikel, geschreven door Henk Sijbom, over de geschiedenis van het hotel Brinker/Hofhuis, dat vroeger tegenover de r.k.-kerk in Erica stond. Wie waren de opeenvolgende uitbaters of eigenaren en wat waren dat voor personen? In deze *Kroniek* vervolgen we met deel twee.

Frans Bentlage

Bentlage kocht het hotel voor f. 1.000,00. Er zat echter nog een hypotheek op van ruim f. 2.800,00, welke hij er ook bij overnam. Vermoedelijk bleef Mattheus, zijn schoonvader, na overname in het pand wonen.

Direct na zijn overlijden vertrok de weduwe van Mattheus Schroote, Reinou, met zes minderjarige kinderen naar Nijmegen.

Frans Bentlage werd geboren op 5 oktober 1869 in Barger Compasuum. Zijn ouders, Jan Berend Bentlage en Maria Helena Koop, trouwden echter pas in 1873. Bij dit huwelijk werd Frans erkend. Ook werd er nog een broer van hem erkend (geboren in 1866 te Altenberge (Pruisen)) en nog een zus (geboren in 1871 in Barger Compasuum). Later werden er in Barger Compasuum nog vijf kinderen geboren. Frans trouwde in Emmen (1894) met Maria Gesina Gebbeken, geboren 6 juni 1873 in Barger Compasuum. Het beroep van Frans was toen arbeider.

Na hun trouwen ging het echtpaar in Erica wonen. Hier werd in september 1895 hun eerste kind geboren. Er zouden nog zeven kinderen volgen. Hij begon een landbouwbedrijf naast de r.k.-kerk. Na drie jaar daar gewoond te hebben nam hij het hotel van M. Schroote over (dit stond tegenover zijn

bedrijf hij zal de fam. Schroote ongetwijfeld goed gekend hebben). De koopprijs was f. 1.000,-- maar er zat nog een hypotheek op van f. 2823,09 welke hij er ook bij overnam. Wat zijn beweegredenen zijn geweest om het hotel over te nemen is mij niet duidelijk geworden. Hij is er zelf nooit uitbater van geweest. Meest waarschijnlijk is dat de schoonvader van M. Schroote (Dirk Gerbens Jorna) de zaken nog heeft behartigd. Binnen een jaar verkocht hij het hotel aan B.H. Brinker.

Frans ging ondertussen door met zijn landbouwbedrijf. In 1910 was hij een van de initiatiefnemers van het oprichten van de Boerenleenbank in Erica. In de loop der tijd breidde hij zijn bedrijf uit tot ca. 22 ha. In 1915 haalde zijn naam de krant nog, doordat er een praam met zijn aardappels zonk.

*Het echtpaar Frans Bentlage en
Maria Gesina Gebbeken*

ERICA, 28 Oct.

Zouk er een veertien dagen geleden een praam in de Heemskerkssluis, bedenmorgen gebeurde dit weer in de Kalfssluis alhier. De praam was geladen met aardappelen van den heer Bentlage alhier. Voorwaar een leelijke schadepost voor hem, daar de aardappelen, ongeveer 200 H.L., voor een groot deel opgedreven en met den stroom meegevoerd zijn.

In 1925 verkocht hij zijn bedrijf en verhuisde naar Eindhoven. Ze kwamen daar te wonen aan de Wilgenstraat. De woningen daar waren begin dat jaar in opdracht van Philips waren gebouwd. Bij Philips werd hij fabrieksarbeider, heel wat anders dan landbouwer. Hij overleed in Eindhoven op 5 maart 1933. Zijn vrouw op 17 mei 1955.

Berend Brinker

Bernardus Hendrikus Brinker (Berend) werd geboren op 28 april 1851 in Slagharen. Zijn vader was

Daarna werd behandeld een hooger beroep, ingesteld door F. H., 29 jaren, geboren te Haulerwijk, wonende te Erica, arbeider, van een vonnis der rechtbank te Assen, waarbij hij wegens misbruik van vertrouwen is veroordeeld tot 6 maanden en 3 dagen celstraffen /25 boots.

Bekl. was als vaste veenarbeider in dienst bij de Gebroeders B. H. en H. Brinker, toen hij den 21 Aug. 1880 met een bok, geladen met circa 15,000 turven, gezonden werd naar Hoogeveen, om deze met 2 papieren te bezorgen bij den heer J. v. Raalte aldaar, van wien de Gebr. Brinker dien bok eenige weken in huur hadden gehad. Later vernemen de Gebr. Brinker dat bekl. alleen den bok naar den heer v. Raalte gebragt en de turf bij de Heltslootsbrug, 1 uur achter Nieuw Amsterdam, gelost en verkocht heeft aan verschillende personen.

Bekl. erkent dit; hij had, den 24 Aug. terugkomende, aan B. H. Brinker gezegd, dat hij de turf aan die brug gelost heeft, en dit herinnert die getuige zich ook. Verder beweert bekl. dat hij de turf gekocht heeft van H. Brinker en ze dus zijn eigendom was, maar nu was H. Brinker, die niet te Assen als getuige is gehoord, gedagvaard, en deze ontkent het pertinent. Verder bleek, dat de kosten van inlading niet door bekl., maar door Gebr. Brinker waren betaald en dat bekl. aan hen ook niet de turf, welke hij beweert te hebben gekocht, heeft betaald.

De adv.-gen., mr. B. W. N. Servatius, vangt aan met logenachtig te noemen de bewering van bekl. dat de turf, gelost bij de brug, daar 8 weken gelegen heeft alvorens ze is verkocht. De toedragt der zaak, zooals hij zich die voorstelt, is deze, dat bekl. gemeend heeft misbruik te kunnen maken van het vertrouwen door den ten get. in hem gesteld, in de meening dat ontdekking zou uitblijven, of dat de goedheid der Gebrs. Brinker hem voor strafvervolging vrijwaarde. Spreker toont uit de gebleken omstandigheden de schuld van bekl. aan, en requireert met vertrouwen bevestiging van het vonnis.

Uitspraak donderdag 3 Maart a.s.

Bericht in de Provinciale Drentsche en Asser Courant (PDAC) van 30 oktober 1915 over de gezonken praam met aardappelen.

Berend Brinker en zijn moeder Anna Maria Dorothea Kleine Staarman. Hij was de tweede in het gezin. Anna Maria was een oudere zus, Johannes Hermannes en Willemina waren een jongere broer en zus. Toen hij negen jaar was, overleed zijn vader. Zijn moeder trouwde een paar jaar later met Johann Matthijs Langelage. Op 12 juli 1878 vertrok hij naar Erica. In het dienstbodenregister stond als zijn beroep vermeld: vervener. Voorlopig nam hij zijn intrek bij logement Plas.

Hij begon voor zichzelf, maar was ook zetbaas van vervener J.W. Hofhuis. Aannemelijk is dat hij aanvankelijk contact had met A. Hofhuis (vader van J.W. Hofhuis) die al in 1865 grondaankopen in Nieuw-Amsterdam en Erica deed en later ook nog een bakkerij had in Erica. In februari 1879 trouwde hij met de dochter van A. Hofhuis (Anna Gesina, geboren 31 oktober 1849 in Neuenhaus). De zoon van A. Hofhuis, Johan Willem, deed in de tachtiger jaren al diverse aankopen in Erica. Berend behartigde toen zijn zaken. Aanvankelijk was deze Johan Willem confiseur in Amsterdam.

De broer van Berend, Johannes Hermannes, kwam op 3 januari 1879 in de gemeente Emmen wonen. Samen met Berend deed hij zaken, hij trouwde op 1-3-1889 met G.B. Wessel (een dochter van voormalig kastelein Willem Wessel). Ook zijn zuster Willemina kwam met haar man (J.A.H. Bruggenwirth) rond 1898 in Erica wonen. Met deze zwager deed Berend later ook diverse veenaankopen. Hoewel nergens akten zijn dat ze samen één firma vormden, kwamen ze naar de buitenwereld als 'gebroeders Brinker' over. Ze hadden samen namelijk wel mensen in dienst. In maart 1881 verscheen in de krant een artikel, waarin stond dat een van hun werknemers onrechtmatig turf aan zichzelf toeëigend had.

In januari 1882 leende Berend f. 500.-- van pastoor Geerdes in Erica. De pastoor zal ongetwijfeld de fam. Brinker gekend hebben, want hij kwam uit een vervenersfamilie uit Dedemsvaart/Slagha-

Bericht in de Leeuwarder Courant van 2 maart 1881

ren. In april van hetzelfde jaar kocht Berend voor f. 1.000,-- een stuk veen en ondergrond. Berend had ook wel een handelsgeest, want in januari 1885 stond er een advertentie in de krant, waarin hij een veenplaats van ruim 5 ha te koop aanbood. Zoals gezegd behartigde Berend de zaken van J.W. Hofhuis. Deze had rond 1886 al diverse stukken veen aangekocht o.a. aan de Strengdijk (tussen de Ensingswijk en de Kommerweg). Berend had zijn woning aan de Pannekoekendijk.

Enkele jaren eerder was er in dezelfde omgeving een lokfabriek gebouwd door de Franse ondernemer Allagnou met zijn compagnon. In deze fabriek werd vezelrijk veen (lokveen) dusdanig bewerkt en met behulp van bindmiddelen verwerkt tot een soort vilt. Van dit vilt kon men dan hoeden maken. Al in 1883 was er in de krant een advertentie geplaatst voor het aanleveren van lokhoudend veen. In de advertentie stond dat de fabriek in Nieuw-Amsterdam werd gebouwd, maar dit was in Erica. Als de directeur, Allagnou, in Erica verbleef had hij een overnachtingsplaats in de buurt van zijn fabriek. Allicht heeft Berend deze persoon wel eens ontmoet, hoewel het toen waarschijnlijk niet tot een gesprek kwam, want Allagnou sprak alleen Frans. Na een paar jaar ging de fabriek echter al ter ziele, daar de vezels door uitdroging hun structuur verloren.

Op 12 december 1886 werd de gehele inventaris van de fabriek te koop aangeboden. Bij het huis van B.H. Brinker stond enig slaapkamermeubilair. Het is niet onmogelijk, dat Allagnou af en toe de tijdelijke buurman van Berend was.

In deze tijd was er veel onrust in de veenstreken. Er werden ramen ingegooid bij verveners en winkels. In april 1888 was er een grote staking waaraan wel 1.500 personen meededen. De stakers gingen naar Nieuw-Amsterdam, waar een aantal verveners en onderbazen vergaderden over de eisen van de stakers (hoger loon en geen gedwongen winkelnering). Berend Brinker was hierbij aanwezig als vertegenwoordiger van zijn zwager J.W. Hofhuis. Door de regering werd in deze tijd de 'enquête staatscommissie arbeid' gehouden.

De ondergeteekenden, gevolmagtigden van de heeren L. ALLAGNOU en F. GRAGNET, beide wonende te Parijs, berigten aan Eigenaren van Veengronden, gelegen te **Nieuw-Amsterdam** en omgelegen plaatsen, dat met hen, namens die Heeren, Contracten kunnen worden gemaakt, op *voordeelige voorwaarden* en tegen *hoogen prijs*, omtrent

het leveren van lokhoudend Veen

voor eene binnenkort te **Nieuw-Amsterdam** op te rigten **FABRIEK**.

Zij, die tot het maken van een zoodanig Contract genegen zijn, worden uitgenoodigd zich *ten spoedigste* bij een der ondergeteekenden aan te melden.

Nieuw-Amsterdam, 10 Maart 1883.

L. B. J. DOMMERS.
G. L. GRATAMA.

Met dit onderzoek kwam een lijst van vraagpunten aan de orde over de maatschappelijke toestanden der arbeiders, over de verhoudingen van arbeiders en werkgevers in verschillende bedrijfstakken en over de toestand van werkplekken met het oog op veiligheid en gezondheid.

Advertentie
voor de
openbare
verkoop
van de
inventaris van de
lokfabriek
(PDAC,
6 december
1886)

Verkoop - Erica.

Op Woensdag 8 Dec, a.s.,
des voormiddags precies 10 uur, zullen, ten verzoeken van den Heer G. L. GRATAMA te Nieuw-Amsterdam, in diens kwaliteit van bewindvoerder over de GOEDEREN van den Heer LEONIDAS ALLAGNOU, Lok-fabriekant, gewoonlijk hebbende te Erica, in het openbaar worden verkocht à constant:

a. bij de Lokfabriek:

Eenige Tafels,

STOELEN, BANKEN, KOOK-KAGCHEL, TURFBAK, IJZEREN FORNUISPOT, EMMERS, eene partij ledige FLESSCHEN, een MANGEL; voorts een

Stoommachine

met vijf sleutels, een PERS, PERSBAK, houten ZIEF met RAAM, FORNUIS met PIJPEN, nieuwe BASCULE, LIER of DRIJFTOESTEL, metalen LUIDKLOKJE, pl. m. 200 balen LOK, vijf gegoten RADEREN, twee stel KAMRADEREN, een AS met KAM- en DRIJFRAD, LOKWASSCHER, eene partij PAKLINKEN, een nieuwe DRIJFRIEM, twee oude dito, diverse stukken gesmeed IJZERWERK, EIKEN- en ander HOUT, zoomde eenig TUIG van een Bootje, als: ZWAARDEN, ROER, ZEIL, NOK, MAST, STUTTER of GIEK, ROERRIEMEN enz. enz., en daarna

b. bij het Huis van B. H. BRINKER aldaar:

Een Ledikant met Matras,

KASTJE, KAGCHEL, LAMP, KLOK, NACHTTAFELTJE, STOELEN en verschillende GLAZEN- en PORCELEINEN voorwerpen.

R. HAAS,
Deurwaarder.

Verslag der Staatscommissie van Enquête betreffende de Veenderijen.

Het verslag der enquête, gehouden door de staatscommissie, benoemd krachtens de wet van 19 Jan. 1890 (Staatsblad no. 1), tweede afdeling, Veenderijen, is verschenen.

De commissie hield zitting te Heerenveen, te Hoogeveen en te Emmen. Wij zullen het een en ander uit het verslag mededeelen en beginnen daartoe met de verhooren te Emmen gehouden.

Te Emmen zijn als deskundigen en getuigen verhoord: G. L. Gratama, J. H. van Ommen, J. Habing, H. Faassen, J. C. Jagt, A. v. d. Sluis Azn., H. Akker, W. Hekman, H. Meems, W. Tijmes, dr. P. H. Boessingh, J. Joling Wzn., Joh. Leutscher, W. Jonker Jr., H. Scholte, W. F. P. Melgert, B. H. Brinker, J. Meijering Lzn., L. Hartgers, J. J. Vos, Jb. Visscher Hzn., H. Middelbos, J. Veening, J. Groothuis, G. Mastenbroek, A. Wolters, J. Jorissen, J. Bijl, C. Zwart, G. Hammel, A. Dokter, W. van Tellingen, P. Kloosterman, H. B. de Klein, S. Snippe, L. Oosting, J. de Vries, jhr. J. H. van Holthe tot Echten, L. B. J. Dommers.

In deze enquête werd Berend Brinker ook gehoord in zijn hoedanigheid als veenbaas voor Hofhuis. Tevens werd in deze enquête Melgert (veenarbeider bij Hofhuis in Erica) en evangelist Jonker uit Erica verhoord.

In deze gesprekken zei Brinker dat de lonen bij hem thuis werden uitbetaald en volgens hem de arbeiders vrij waren om al dan niet bij hem in de winkel te kopen. Hieruit bleek dat hij ook winkelier was. Ook zei hij, dat hijzelf ook (een kleine) verveener was. Volgens Brinker waren de producten in

Mededeling in de PDAC van 6 november
1891 over de enquêtecommissie.

zijn winkel niet duurder dan in winkels welke niet aan veenbazen toebehoorden. Volgens Melgert waren er wel goedkopere winkels die even goed waren als die van de veenbazen. Ook werd de vraag aan Brinker gesteld of de arbeiders klaagden dat het werk te zwaar was. Het antwoord van Brinker was: "Neen, het spreekwoord zegt: die 't hangen gewoon is, wordt er aan gewend. Zij weten niet anders, het is van kinds af bij hen ingeworteld."

Op 19 september 1891 overleed zijn vrouw (A.G. Hofhuis). Het echtpaar had toen al negen kinderen gekregen van wie er twee overleden waren. Toen zijn vrouw stierf, was het jongste kind slechts dertien dagen oud.

Op 7 april 1893 trouwde hij met Katharina Hermina (Cato) Savenije (geboren 24 september 1858 te Coevorden). Uit dit huwelijk werden nog drie kinderen geboren, van wie er een al na een paar dagen stierf.

Op 31 oktober 1896 kocht Berend uit de nalatenschap van Harm Hendrik Nijman als gemachtigde van J.W. Hofhuis een stuk veen en ondergrond van ruim 7 ha. Bij dezelfde verkoping kocht Hendrikus Gerardus Nijman als gemachtigde voor Berend Brinker en J.H. Töller veen en ondergrond van ruim 6 ha voor f. 1626,50. Töller en Brinker deden dus samen zaken.

In december 1896 kocht Berend samen met zijn zwager J.A.H. Bruggewirth een deel van de voormalige veenderij Nieuw Haarlem inclusief huizen en vier keten (totaal ruim 33 ha).

De naam Nieuw Haarlem was ontstaan, omdat een aantal jaren terug dit stuk veen gekocht werd door de familie Figee uit Haarlem. Deze familie was ook eigenaar van een machinefabriek en een scheepswerf (voor baggerschepen). Voor de vervening richtten zij de veenmaatschappij 'Nieuw Haarlem' op. De veenderij lag tussen de Pannekoekendijk / Noordersloot/Hertenbaan. Naast de plaatsaanduiding Erica werd dit hele gebied ook wel als Nieuw Haarlem aangeduid. In het kadaster staat in een aantekening van 1902 onder de kolom 'polder gehucht of plaatselijke benaming', Nieuw Haarlem. Op de veenderij welke gekocht werd stonden vier keten. In de 'enquête staatscommissie veenderijen' omschreef evangelist Jonker keten als volgt:

Katharina
Hermina
(Cato)
Savenije

'In den regel hebben zij een steenen gevel; van achteren plaggen; van binnen twee bedsteden van ongeschaafde planken met een kastje; tot zolder een paar ongeschaafde planken; eene hoogte van gemiddeld nog geen 2 M., eene breedte van 3 tot 3 1/2 M., en eene lengte van 4 à 5 M. voor het huisvertrek. Die twee bedsteden moeten voor het gansche gezin dienen. Onlangs was ik bij een kranten arbeider, die in een eigen keet woonde. Daarin bevond zich slechts ééne bedstede, waarin hij, zijne vrouw en drie kinderen, waarvan het oudste hoogstens 9 jaar was, moesten slapen.

Vraag:.. Hebben deze keten steenen vloeren ?

Antwoord: Zeer zelden, in den regel leemen vloeren. Onlangs zag ik nog een nieuwe keet, waar het gezin eenvoudig op afgestoken plaggen huisde. Over de keten welke bij Nieuw Haarlem stonden zei de evangelist het volgende:

Vraag: Zijn de allerslechtste hutten niet in den regel eigendom van de bewoners, of is dat te uwent niet gebruikelijk ?

Antwoord: Ja, ook wel, en dan zijn sommige keten, door arbeiders gebouwd, soms nog beter dan sommige keten, door verveners gebouwd. Wanneer men komt op de veenderij Nieuw-Haarlem op Erica, dan zal men daar 8 à 10 keten vinden, die bijna niet bewoonbaar zijn.

Vraag: Zijn dat keten van de bewoners zelf?

Antwoord: Neen, van den werkgever. Mijns inziens is de groote fout in de veenderij, dat de meeste werkgevers geen hart hebben voor de arbeiders.¹

In juli 1898 kocht Berend voor f. 1.000 veen en ondergrond. Ook in 1898 nam hij van Frans Bentlage

Hotel Brinker. Van de personen op de foto zijn enkele namen bekend. Achterste rij zevende van links: Anna Maria Margaretha Brinker (geb. 19 juli 1883), de man met de hoed is haar verloofde S.H. Esders. De persoon die daar naast staat is Antonius Hermanus Josephus Brinker (geb. 28 januari 1881). De liggende jongen links vooraan is Johannes Hermannus Brinker (geb. 30 juli 1889 later geëmigreerd naar Amerika), de persoon daarnaast is Johannes Bernardus Hendrikus Brinker (geb. 16 april 1888, ook geëmigreerd naar Amerika).

het hotel over. Uit deze tijd stamt de eerste foto, welke van het complex gemaakt is.

Berend was nu vervener en café/logementhouder. Het zakelijke leven ging door en begin 1899 verkocht hij een huisplaats voor f. 278,--. Een paar maand later leende hij echter samen met zijn zwager (Bruggewirth) f. 2.000,-- om andere zaken te bekostigen.

Berend is niet erg lang als logementhouder actief geweest. Hij overleed op 19 augustus 1900 op de jonge leeftijd van 49 jaar. Zijn vrouw bleef achter met negen kinderen van wie de oudste twintig jaar was en de jongste vier jaar.

Berend kreeg een bidprentje met daarop aan de voorkant een tekst in het Frans wat hier in de omgeving eigenlijk nooit voorkwam.

De vertaling luidt: *De pijnen in het leven staan niet in verhouding met de glorie van het hiernamaals.*

Zou deze tekst verband kunnen houden met eventuele ontmoetingen met dhr. Allagnou?

De combinatie vervener/logementhouder was voor zijn weduwe geen haalbare kaart. Op 20 december

Notaris OOSTING zal, op
Donderdag 14 Maart a.s.,
 voorm. 11 uur, ten huize en ten verzoeken van
 Mej. de Wed. en Erven B. BRINKER te Erica,
 palmslag houden van
een net en solied gebouwd
Hôtel en Koffiehuis
 met Vergunningsrecht,
 waarin beneden 6 en
 boven 3 Kamers, Ver-
 randa, Zolder, Kelder,
 Put- en Regenpompen
 en verdere geriefelijk-
 heden, met mooien **Tuin en Moestuin**, groot
 1.53.50 H., staande en gelegen nabij de R.-C.
 Kerk en den straatweg te Erica, gem. Emmen,
 en ingezet op de geringe som van f 3062.—.
 Aanv. 1 Mei a.s.

1900 was er een verkoop van een deel van haar onroerend goed. Haar zwager (J.A.H. Bruggewirth) kocht een deel van Nieuw Haarlem (hij bezat hiervan ook al een gedeelte). Frederik Beuker (bakker) kocht huizen en veen met een oppervlakte van ca. 8 ha. Hendrik Kampinga kocht veen en keten met een totale oppervlakte van 16 ha. Bij deze verkoping was J.H. Brinker (broer van Berend) aanwezig als voogd over de minderjarige kinderen uit Berends eerste huwelijk. De weduwe van Berend was aanwezig als voogd over haar kinderen welke ze samen met Berend had. J.W. Hofhuis (vervener te Erica) was aanwezig als toezienend voogd over de kinderen uit het eerste huwelijk. Martinus Schlepers (landbouwer te Slagharen, zwager van Berend) was aanwezig als toezienend voogd over de kinderen uit het tweede huwelijk. Op 28 februari 1901 was er een openbare verkoop van veengereedschappen.

Advertentie voor de openbare verkoop van hotel Brinker (PDAC, 9 maart 1901)

Op 14 maart 1901 was er wederom een grote verkoping van onroerend goed met dezelfde voogden als voornoemd.

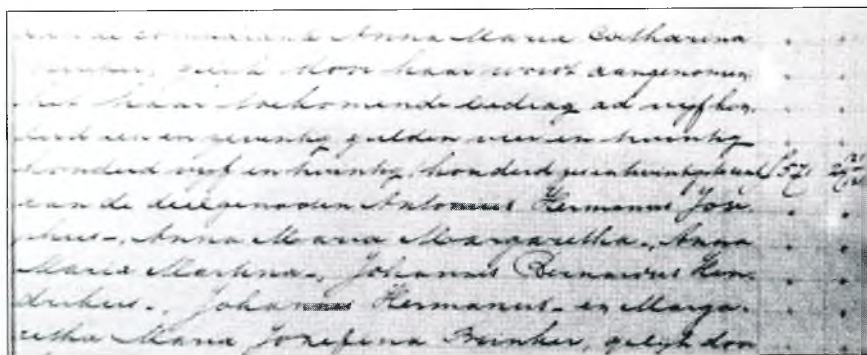
Het Hotel werd gekocht door J.W. Hofhuis, die ook nog een stuk veen en ondergrond van 6 ha kocht. De koop van het hotel werd nog wel verhoogd met f. 40 voor de aanwezige zonnenschermen. Een stuk bouwland van 3 ha (genaamd de Kamp) werd gekocht door Dedde Bos, landbouwer te Erica. Hij moest echter nog wel een toeslag van f. 75,— betalen voor de mest welke op het perceel lag.

Gerlof Zijlstra (vervener te Erica) kocht 6 ha veen en ondergrond. Dedde Bos stond garant voor hem. Ook Töller was bij deze verkoop aanwezig, omdat hij gedeeltelijk eigenaar was van een van de verkochte percelen.

Ook was er dezelfde dag nog een verkoop van diverse roerende goederen.

Op 30 april 1901 werd er weer een partij roerend goed verkocht. De koper was Johannes van der Veen uit Erica.

Op 14 januari 1904 werd pas de akte opgemaakt waarin werd vermeld dat de afhandeling van de nalatenschap van Berend Brinker geheel was afgehandeld. Opvallend was dat de notaris uiterst nauwkeurig te werk is gegaan, gezien de afronding van het volgende bedrag f. 571,24 ^{125/126} (zie onder). Waar de weduwe van Berend (K.H. Savenije) na de verkoop van het hotel woonde, weet ik nog niet. De verleende vergunning voor het hotel liep nog wel een poosje op haar naam door. Wel werkte zij later in een winkel (vermoedelijk aan de Veldhuizerwijk). Op 9 maart 1908 kwam er plotseling

... Anna Maria Catharina ...
 ... honderd vijf en twintig honderd ...
 ... van de deelgenooten Antoon ...
 ... Anna Maria Margaretha ...
 ... Maria Christina, Johannes Bernardus ...
 ... Johannes Kermanus ...
 ... Catharina Josefine Brinker, gelijk den

Gedeelte uit de akte van 14 januari 1904

Rechts: Bericht in het Nieuwsblad van het Noorden van 13 maart 1908, waarin melding gemaakt wordt van de verdrinking van K. Savenije.

Rechtsonder: Oproep schuldeisers (PDAC, 4 mei 1908).

een einde aan haar leven. Zij raakte te water en verdronk.

Het is niet onmogelijk dat zij de winkel, waarin zij werkte, op haar eigen naam had, want na haar overlijden verscheen er de volgende advertentie in de krant.

De oudste dochter Anna is nooit getrouwd geweest. Na het overlijden van haar vader nam zij een groot deel over m.b.t. de opvoeding van het gezin. Toen haar zuster Maria overleed (gehuwd met Stefan Esders, vrachtrijder) zorgde zij ook nog voor de opvoeding van twee kinderen van hen. Anna was hoedenmodiste en had een zaak in Klazienaveen. De oudste zoon verhuisde naar Hellendoorn en begon daar een bakkerij. Dochter A.M.M. trouwde met R. Roosken, eigenaar van een bakkerij in Klazienaveen. De andere twee jongens uit het eerste huwelijk emigreerden naar Amerika. Beiden waren bakker van beroep. De jongste dochter uit het eerste huwelijk trouwde met Jacob Santing uit Zwartemeer, landbouwer/caféhouder. De zoon uit het tweede huwelijk trouwde met A.M. Bakker en begon een slagerij in Zwartemeer. De dochter uit het tweede huwelijk trouwde met Willem Roosken, garagehouder in Erica.

Johan Willem Hofhuis

Johan Wilhelm Hofhuis werd geboren op 4 augustus 1851 in Neuenhaus (D). Zijn vader was Anton Wilhelm Hoffhuis en zijn moeder Anna Margaretha Ottens. De achternaam werd zowel met ff als met f geschreven. Hij was het derde kind in het gezin van tien kinderen, van wie er drie in ieder geval vroeg zijn overleden. Opmerkelijk is dat de oudste drie kinderen zich later in Nederland vestigden. Toen Johan dertien jaar was (1864) overleed zijn moeder. Zijn vader (Anton) bleef achter met zeven minderjarige kinderen. Of hij hulp in de huishouding kreeg of dat de kinderen elders werden ondergebracht is mij niet bekend. Wellicht is zijn schoonzuster (Catharina Ottens) toen bijgesprongen, zij was niet

ERICA, 11 Maart. Gisterenmorgen de z.g. Veenschapswijk aan den voor hare woning het lijk opgehaald wed. B. Brinker. Men veronderstelt in een zenuwtoeval in het water is en zoo den dood heeft gevonden.

Oproeping Schuldeischers.

 Allen, die iets te vorderen hebben van- of verschuldigd zijn aan Mej. de Weduwe B. H. BRINKER-SAVENIJE te Erica, worden versocht daarvan opgave of betaling te doen ten Kantore van Notaris HEERMA VAN VOSS te Nieuw-Amsterdam vóór 1 Junij 1908

getrouwd. In 1865 kochten zijn vader en zijn oom (G. Otten, landbouwer in Twist) een perceel veen en ondergrond van L. Strating uit Noord-Barge. Zijn vader verhuisde later naar Erica. Of hij daar samen met zijn kinderen naar toe ging kon ik niet achterhalen.

Hij vestigde zich daar als bakker, want in een notariële akte van 2 november 1875 stond vermeld dat hij van zijn (ongehuwde) schoonzuster Catharina Ottens f. 1.800,— leende; als zijn beroep werd aangegeven: bakker te Erica. Als onderpand gaf hij de bakkerij op met 9 ha 97 are 20 ca grond. Dit perceel lag vlak naast de Katholieke kerk. Bijna vier weken later stond echter de bakkerij met de bijbehorende grond te koop. De verkoop van de

Op Vrijdag 26 November e.k.,
des voorm. te elf uur, zullen, bij K. DE VROOME te N.-Amsterdam, publiek worden verkocht, voor ANTON HOFHUIS te Erica:

1o. De **Zuidel. helft** van eene Plaats **Veen en Ondergrond,**

 gelegen te Erica, gron. Emmen, geheel groot 9.97.20, met de nieuw daarop gestichte **BEHUUZINGE**, waarin met succes **BAKKERIJ** wordt uitgeoefend, bij verkoop in gebruik, te veilen in 2 perceelen.

2o. Eene Plaats **VEEN- en ONDERGROND** in het Westerveen der gescheiden Barger Marke, sectie G, No. 479, groot 8.52.50.

3o. Voor GERARD OTTEN te Twist: Eene Plaats **VEEN- en ONDERGROND**, gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het vorige perceel, groot 8.45.70. Inlichtingen en aanwijz. te bekomen bij A. HOFHUIS voornoemd. Notaris: Mr. S. J. OOSTING.

Verkoop bezittingen van Anton Hofhuis (PDAC, 9 november 1875)

De ondergeteekende heeft de eer aan zijne geachte cliëntèle te berichten, dat hij zijne KOEK- en BANKETBAKKERS-AFFAIRE heeft **OVERGEDAAN** aan den Heer **J. W. HOFHUIS Az.** en bedankt tevens voor het genoten vertrouwen hem zoo ruimschoots geschenken.

Hij neemt daarom bevelde de vrijheid zijn Opvolger in hetzelfde vertrouwen aan te beveelen.

Hoogachtend heeft hij de eer te zijn

UEd. Dw. Dienaar,
J. W. BAKKER.
 Firma D. D. POSTHUMUS.

Onder referte aan bovenstaande Annonce, beveelt de ondergeteekende zich bevelde aan in de gunst van zijne geachte cliëntèle en hoopt hij door eene prompte en nette bediening zich het vertrouwen waardig te maken, dat zijn voorganger zoo ruimschoots genoot.

Met verdere aanbeveling heeft hij de eer hoogachtend te zijn,

UEd. Dw. Dienaar,
J. W. HOFHUIS Az.
 Firma D. D. POSTHUMUS.

(39011)

bakkerij leverde blijkbaar geen kopers op, want op 11 januari 1876 leende Hofhuis sr. van de families Töller en Schwieters f. 2400,—. Als onderpand diende voornoemde bakkerij met grond en nog een stuk grond van ruim 8 ha. Dit stuk grond lag in de omgeving van de Strengdijk.

Johan Willem kwam op 22 mei 1877 bij zijn oom te werken die een banketbakkerij had in Amsterdam, Kalverstraat no. 126. De overgang van het platteland naar Amsterdam zal ongetwijfeld groot zijn geweest. Toch zal hij wel veel bekenden, met name neven en nichten, zijn tegengekomen. Er waren namelijk nog twee ooms van hem, die in Amsterdam woonden. Deze waren eigenaren van een grote kledingzaak. Op 1 augustus 1881 begon hij een eigen banketbakkerszaak met winkel in Amsterdam aan de Reguliersbreestraat no. 49. In Amsterdam waren nu twee banketbakkerijen Hofhuis, die van Johan Willem en die van zijn oom. Op 22 augustus 1882 trouwde hij in Amsterdam met de drie jaar oudere Theresia Susanna Helena Kern, geboren in Amsterdam. Ze kregen vier kinderen, die allemaal geboren werden aan de Reguliersbreestraat.

Ongeveer een jaar eerder had hij in Erica aan de

Johan Wilhelm Hofhuis begint een eigen zaak in Amsterdam.

Strengdijk een stuk veen aangekocht. Wellicht op aanraden en met bemiddeling van zijn vader, die echter in 1887 kwam te overlijden in Erica. Johan Willem had er nu een baan bij, vervener. Zoals vermeld werden de dagelijkse zaken behartigd door zijn zwager B. Brinker. In de enquête staatscommissie arbeid zei een van zijn veenarbeiders, W.F.P. Melgert, dat dhr. Hofhuis elke drie weken vanuit Amsterdam naar Erica kwam.

In augustus 1889 deed Johan Willem zijn zaak over aan A. Preusser. Het gezin verhuisde van de Reguliersbreestraat naar de Keizersgracht 84. Bij de fam. Hofhuis kwam er eind 1889 een pleegzoon in te wonen. Het was Herman Henrich Walbers, geb. 1880. Hij was afkomstig uit Wageningen en was de zoon van Bernadina Hofhuis, oudere zuster van Johan Willem. Zijn zuster was overleden in 1883 en haar man H.H. Walbers in 1888. De jongen was dus wees en werd in het gezin van zijn oom opgenomen.

Of hij nog bemoeienis met het bakkersgilde had is mij niet bekend, maar de hoofdzak zal nu de veenderijen geweest zijn, hoewel de grote afstand zeker niet ideaal was.

In 1891 kocht hij samen met Minke machines die machinaal turf bereidden. Deze machines stonden aan het Stieltjeskanaal, waarschijnlijk enkele honderden meters vanaf de tegenwoordige sluis (aan de kant van Coevorden). Ten zuiden van Dalerveen lagen namelijk diverse veenputten.

(wordt vervolgd)

Noot

1 Dit is in 1890 opgemaakt. Brinker en zijn zwager kochten de veenderij in 1896.

Door de hh. J. W. Hofhuis Az., te Amsterdam, en Minke, te Dedemsvaart, zijn eenige machines aangekocht om turf machinaal te bereiden. Aan het Stieltjeskanaal, gemeente Dalen, in Drente, hebben genoemde heeren die machines geplaatst, en deze zijn voor eenige dagen beginnen te werken.

Naar men verneemt, is de onderneming goed geslaagd.

Bericht van de aankoop van machines voor turfbereiding (Nieuws v/d Dag, kleine courant, 7 juli 1891)

De focus op Industrieel Erfgoed

Museum Collectie Brands gaat zich de komende jaren richten op de industriële ontwikkeling van de gemeente Emmen. Dat betekent dat het industrieel erfgoed van de gemeente Emmen vanaf 2018 extra aandacht zal krijgen en geleidelijk aan in al zijn aspecten op diverse manieren onder de aandacht zal worden gebracht. Vanaf 3 maart 2018 is in het museum de tentoonstelling 'Paradepaardjes van ons industrieel erfgoed' te zien waarin het bedrijf NIRA de hoofdrol speelt.

Deze bijdrage is aan de hand van diverse bronnen over *De Metamorfose van Emmen*, zoals de titel van het voortreffelijke boek van Gerrit van Veghel over de periode 1945-1965 luidt.

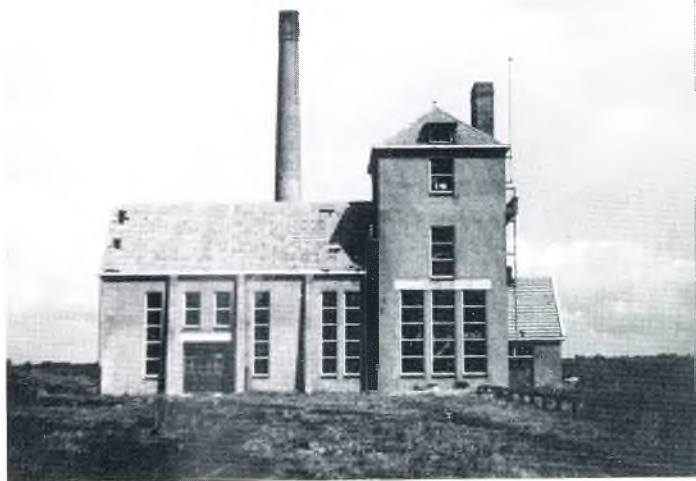
Nauwelijks Industriële traditie voor 1945

Tot en met het begin van de verving was vrijwel de gehele bevolking van de gemeente Emmen voor haar inkomen afhankelijk van de landbouw. De afgraving van het veengebied betekende dat er aan de turf gerelateerde (turfstrooisel) fabrieken in de nieuwe veendorpen ontstonden. Belangrijk hierbij was de start in 1919 van de Puritfabriek door de Maatschappij Klazienaveen, waar uit turf actieve kool werd vervaardigd. De start van het bedrijf was tumultueus; er zou sprake zijn van bedrijfsspionage, wat uiteindelijk in 1924 resulteerde in overname door de NV Norit Maatschappij. 'De Purit' in Klazienaveen bestaat nog steeds, vanaf 2012 onder de naam Cabot.¹

Een bijzondere eend in de Emmense industriële bijt was de oprichting in 1920 van de machinefabriek Werkland in Nieuw-Weerdinge, ontstaan uit de smederij van veenbaas Smook. De werkzaamheden bestonden voornamelijk uit het maken van turfma-

chines, reparaties aan locomobielen, dorsmachines, stropersen en tractoren, terwijl ook de zuivel- en aardappelmeelfabrieken tot de klanten behoorden. Bovendien was de Purit een belangrijke klant.² Na de Eerste Wereldoorlog namen de werkzaamheden in het veen af door toename van het gebruik van kolen. Er was sprake van grote werkloosheid en armoede onder de veenbevolking. In de hele gemeente Emmen waren 5.500 mannelijke gezinshoofden werkloos.³ De gemeente Emmen werd door de landelijke overheid onder curatele

De brikettenfabriek in het Amsterdamsche veld. In deze fabriek werd vanaf 1942 van 'gruisturf' briketten gemaakt. Het bleek een verliesgevend project. In 1948 werd de N.V. Nederlandse Turfbrikettenfabriek geliquideerd. (Foto Gemeente-archief Emmen)

De Machinefabriek van Steenbergen op de plek, waar tegenwoordig Praxis aan de Wolfsbergenweg is gevestigd.

gesteld en vele duizenden inwoners werden min of meer verplicht te verhuizen naar de toenmalige grote industriegebieden.⁴

De gemeente Emmen, onder leiding van burgemeester J.L. Bouma (burgemeester tussen 1927 en 1943), probeerde bedrijven naar Emmen te krijgen als oplossing voor de werkloosheid. Er werd midden jaren '30 zelfs een industrialisatiecommissie ingesteld. De landelijke overheid werkte echter tegen, omdat men daar van mening was dat industrialisatie niet tot oplossing van de werkloosheid zou leiden. Dit leidde zelfs tot een verbod om vanuit de gemeente (die voor iedere uitgave toestemming van het Rijk nodig had) geld te steken in het aantrekken van industriële bedrijven. Desondanks, aangetrokken door de goedkope arbeidskrachten, vestigden zich in Emmen dorp voor 1940 nog drie bedrijven, De NV Textielfabriek, Steenbergen Machinefabriek en de Bendien. Een druppel op de gloeiende plaat. De grote werkloosheid en gebrek aan (gemeentelijke) financiële middelen had tot gevolg dat het ook op het gebied van huisvestingsbeleid er slecht voor stond. Dat werd in de jaren '30 nog versterkt door de terugkeer van veel veenarbeiders, die eerder gedwongen waren te vertrekken. Op advies van de Inspectie van de Volkshuisvesting trok de gemeente de architect J.W. Verdenius aan om een uitbreidingsplan te ontwerpen. Verdenius pleitte in de toelichting bij zijn huisvestingsplannen voor het zoeken van nieuwe middelen van bestaan. De gemeente wilde nieuwe industrieën aantrekken, maar de infrastructuur was daar op dat moment niet geschikt voor. Verdenius hoopte dat Emmen dorp als woon-, winkel- en bestuurscentrum zou uitgroeien tot een aantrekkelijke plaats voor renteniers! De plannen gingen de ijskast in, omdat de

Tweede Wereldoorlog roet in het eten gooide.⁵

De jaren 1945-1965

De regering koos al snel na afloop van de Tweede Wereldoorlog voor wederopbouw door middel van industrialisatie. Het duurde enige jaren voordat alle partijen het eens waren over de plannen (die ook nog eens aan moesten sluiten bij de Marshallhulp)⁶ en allerlei voorzieningen waren getroffen, zoals de oprichting van de Herstelbank. Door middel van het voeren van een strakke loon- en prijspolitiek voor een lange periode wilde de regering een gunstig klimaat scheppen voor de industriële opbouw. Pijlers hiervoor zouden dan zijn: lage loonkosten, hoge productiviteit, een stabiele (liberaal georiënteerde) regering, een goed gedisciplineerde arbeidersklasse en een gering inflatietempo.

De na-oorlogse stand van zaken in de gemeente

Na afloop van de oorlog werden in de raad van de gemeente Emmen, eerst onder leiding van loco(waarnemend) burgemeester R. Zegering Hadders, en vanaf juni 1946 onder leiding van burgemeester K.H. Gaarlandt discussies gevoerd over de na-oorlogse opbouw. Ondanks een korte opleving van de turfproductie was de verwachting dat turf op korte termijn weer terrein aan kolen zou verliezen. Dat zou betekenen dat de werkloosheid zou toenemen. Hoewel de landbouw als belangrijke economische activiteit weer snel werd opgepakt, was de verwachting dat toenemende mechanisatie verlies aan banen zou betekenen. In zowel de industrie als dienstverlening waren nauwelijks banen beschikbaar. De gemeente Emmen kende een enorm hoog werkloosheidscijfer (in 1951 377 op 10.000 inwoners- vgl. in Drenthe als totaal 203 op 10.000

De meisjes van de Heemaf. Let op de klompen die het meisje draagt!
(Foto Gemeente-archief Emmen)

inwoners) en een groot tekort aan banen (in 1950 1190 banen op iedere 10.000 inwoners, vgl. in Nederland 2.465 banen op 10.000 inwoners). Daarbij kwam dan ook nog eens een relatief sterke groei van de beroepsbevolking als gevolg van geboorteoverschot en een negatief migratiesaldo, mede als gevolg van vertrek van relatief meer ambitieuze en hoger opgeleide jongeren.⁷ Daarbij kwam ook dat de gemeente Emmen nauwelijks een industriële traditie kende en een slechte verkeersinfrastructuur had. Maar een enkel lichtpuntje was er ook: relatief weinig oorlogsschade, veel ruimte door schaarse bewoning, een overvloedig aanbod van overwegend laag geschoolden en relatief goedkope arbeidskrachten. Daarbij wist 'Den Haag' al vele tientallen jaren dat de nood hoog was in Zuidoost-Drenthe.

Het gemeentebestuur zet in op industrialisatie

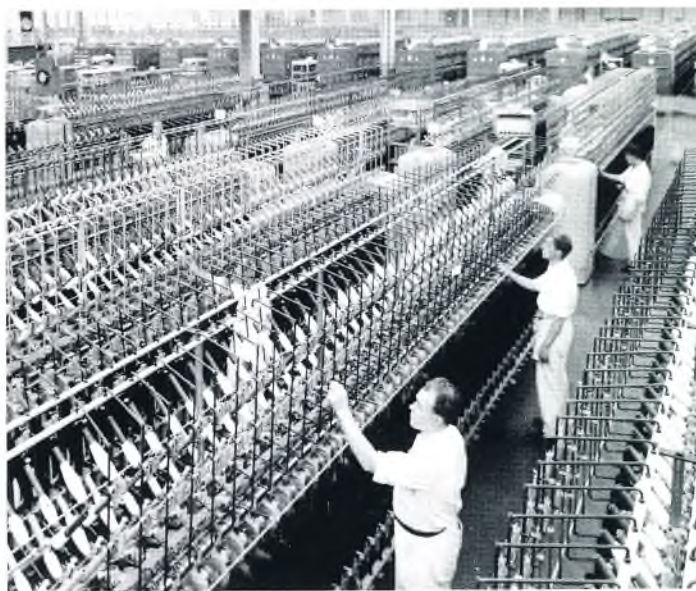
Het plan van Verdenius om industrie naar de gemeente te halen kreeg steun van de raad, waar de linkse partijen de meerderheid hadden. Deze meerderheid was voor spreiding van de industrie in de (veen) dorpen. Tussen 1946 en 1950 lukte het om vier min of meer grote bedrijven naar de gemeente Emmen te krijgen. In 1946 opende de Heemaf (De N.V. Hengelosche Electriche en Mechanische Apparaten Fabriek) een vestiging in Zwartemeer, In 1947 opende de GERO een vestiging in Nieuw-Weerdinge waar roestvrijstalen lepels en vorken werden geslepen en gepolijst, in 1948 opende in het zelfde dorp textielfabriek Spanjaard een vestiging en in Klazienaveen werd Rademakers Gieterij geopend. In hoeverre de in 1947 opgerichte Industrie-Commissie Emmen (in 1954 omgezet in de Industriering Emmen), bestaande uit de directeurs van de toenmalige grote industrieën een rol heeft

Citaat uit de Emmer Courant van 14 juni 1961 (ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het AKU concern): 'Een enorme indruk geeft de imposante hal van de AKU fabriek in E-Compascuum, waar tientallen ingenieuze machines door kundige arbeiders worden bediend.'
(Foto Gemeente-archief Emmen)

gespeeld is niet helemaal duidelijk. De grootste vis werd echter door de actieve handelsvereniging van Emmer-Compascuum binnengehaald: een vestiging van het grote AKU concern uit Arnhem. Van de hier genoemde bedrijven bestaat anno 2018 alleen Rademakers Gieterij nog.

In Emmen was Emmein het eerste bedrijf dat zich in 1947 vestigde op het nieuwe industrieterrein Bargermeer. Dit bedrijf vervaardigt anno 2018 nog steeds kantoormeubelen. Deze nieuwe bedrijven leverden ongeveer 1800 arbeidsplaatsen op. Deson-

*Het industrieterrein Bargermeer begin jaren '50.
(Foto Gemeente-archief Emmen)*

danks bleef het aantal werklozen in de gemeente op het zelfde niveau als voor de oorlog.⁸

De landelijke overheid bepaalt⁹

Het door de regering ingezette industriebeleid verliep naar wens, behalve in een aantal regio's, waar sprake was van oplopende werkloosheid. In Zuidoost-Drenthe was zelfs sprake van een crisissituatie. In de in 1950 verschenen 'Tweede nota inzake industrialisatie' zette de regering in op industrialisatie buiten de Randstad, met als doel de werkloosheid daar op te lossen en overmatige groei van de Randstad in te dammen. De in 1951 verschenen nota 'Ontwikkelingsplan voor Zuidoost-Drenthe' volgde hieruit voort. Deze nota was vrijwel een blauwdruk van het in 1940 door de NETO (Noordelijk Economisch Technologisch Instituut) opgestelde 'Welvaartsplan voor Zuidoost-Drenthe' dat in 1946 weer uit de la was gehaald. De besprekingen, misschien beter onderhandelingen over de praktische uitvoering van dit plan, resulteerden dus in het Welvaartplan van 1951. De gemeente Emmen, de provincie Drenthe en de inmiddels opgerichte DETI (Drents Economische Technologisch Insti-

tuut) waren nauw betrokken bij het tot standkomen van dit plan. Via de Herstelbank, Departements-gelden, de gelden van de Marshallhulp en de hoge politieke prioriteit die Zuidoost-Drenthe inmiddels had gekregen konden spijkers met koppen worden geslagen. Er werd ruim f. 5.000.000.- beschikbaar gesteld voor verbetering van allerlei infrastructurele voorzieningen en aanleg van industrieterreinen.

De plannen van de AKU in 1951 om in de gemeente Emmen een Enkalonfabriek te vestigen (dankzij de goede ervaringen in Emmer-Compascuum) leidden er toe dat het tot nu toe gevolgde gemeentelijk beleid om fabrieken in de (veen)dorpen te bouwen - waar immer de vele werkloze veenarbeiders woonden - echter door de landelijke overheid werd doorkruist. De overheid vreesde dat net als in Eindhoven en Enschede een ongestructureerde vestiging zou ontstaan van allerlei industriële bedrijven, waardoor 'ruimtelijke wanorde' zou ontstaan. De druk van de regering en het besluit van de AKU dat zij alleen een vestiging wilden in Emmen dorp leidde er toe dat besloten werd om Emmen - en ook Klazienaveen - aan te wijzen als (industriële) ontwikkelingskernen in de gemeente Emmen. De beslissing bleek goed uit te werken. Vestigingsfactoren voor bedrijven hingen onder meer af van voldoende woningen, (sociaal-culturele)voorzieningen, onderwijs en een goede infrastructuur. Deze waren in Emmen dorp sneller en beter te realiseren dan in de vele kleinere dorpen. En daarop werd dan ook gedurende de navolgende jaren stevig en met succes ingezet.

Emmen als experiment van Economische planning¹⁰

Tegelijk met het regionale industrialisatiebeleid kwamen ook allerlei financiële regelingen tot stand. Emmen profiteerde van de inzet van zowel het gemeentebestuur als van de provinciale overheid en de vele contacten die werden gelegd met diverse departementen. Dat leidde er toe dat Emmen een

*November 1953, bouw van een
industriehal te Bargermeer
(Foto Gemeente-archief Emmen)*

Eind jaren '50: drie bedrijven aan de Kapitein Nemostraat. Vanaf links: Metaal-warenfabriek HUT, NIRA en Fairchild.
(Foto Gemeente-archief Emmen)

speciale plaats innam in de samenwerking tussen overheid en industrie om te komen tot een nationaal industrialisatieproces. Mede dankzij de specifieke sociaal-economische problemen in dit gebied en de oplossingen die hiervoor moesten worden gezocht, werd Emmen een modelgemeente.

De vestiging van de Enkalonfabriek in Emmen werkte als een soort vliegwiel. Het gemeente-bestuur, benaderde zelf ook actief bedrijven om zich in Emmen te vestigen, en vele andere bedrijven informeerden naar de vestigingsmogelijkheden, subsidies, huisvesting en voorzieningen. De regering was 'not amused' toen burgemeester Gaarlandt er vrijwel persoonlijk in slaagde een vestiging van het Deense bedrijf Danlon naar Emmen te halen. Dit strookte immers niet met het regionale beleid! Hoewel er voldoende (laag)geschoolde mannelijke arbeidskrachten waren, ontstond op een gegeven moment een tekort aan vrouwelijke arbeidskrach-

ten. Dat was een van de redenen waarom Philips niet naar Emmen kwam. Tussen 1955 en 1965 vestigden zich de gemeente Emmen een groot aantal nieuwe bedrijven. Enkele namen: NIRA, Pelger, Fairchild, Holvrieka, Drenthea, Hut, AAF, OBI, Pluvier, Honeywell en Fort schoenenindustrie in Klazienaveen. Daarbij de grotere werkgevers als Enkalon en Danlon. Emmen als industriële gemeente was een feit!

Drents Economisch Technologisch Instituut															
Ontwikkeling van de industriële werkgelegenheid in de provincie Drenthe 1 jan.1959 - 1jan. 1964															
Industrialisatiekernen	1 januari 1959			1 januari 1964			Toeneming 1959 t/m 1963			Waarvan bij nieuwe vestigingen sinds 1 jan. 1959			Bij de vóór 1959 gevestigde bedrijven		
	Bedr.	M	V	Bedr.	M	V	Bedr.	M	V	Bedr.	M	V	Bedr.	M	V
Aasen	32	1.356	240	46	2.261	492	14	905	252	12	333	167	34	572	85
Nw.Buinen	2	475	64	6	434	187	4	-	41	123	4	102	161	2	-143
Coevorden	18	538	219	31	1.241	269	13	703	50	8	363	29	23	340	21
Emmen	29	2.537	921	37	5.418	1.281	8	2.881	360	9	452	81	28	2.429	279
Klazienaveen	10	681	136	13	922	312	3	241	176	2	3	117	11	238	59
Hoogeveen	38	2.100	404	53	3.675	731	15	1.575	327	12	282	125	41	1.293	202
Meppel	44	1.555	307	51	1.887	375	7	292	68	3	47	-	48	245	68
Roden	10	398	56	20	602	191	10	204	135	12	207	73	8	-	62
Totaal kernen	183	9.680	2347	257	16.440	3.838	74	6.760	1491	62	1.789	753	195	4.971	738
Buiten de kernen	120	4.403	767	142	4.932	1.371	22	529	604	21	289	451	121	240	153
Provincie	303	14.083	3114	399	21.372	5.209	96	7.289	2095	83	2.078	1.204	316	5.211	891

Boven: Een van de vele tabellen uit het Rapport van de DETI juni 1964 in opdracht van de Provincie Drenthe: Effecten premie- en prijsreductieregelingen + ontwikkelingen van de industriële werkgelegenheid 1959-1964 (Gemeente-archief Emmen)

Rechts: Tekst uit de begeleidende brief van de provincie aan de gemeente Emmen bij bovengenoemde nota. (Gemeente-archief Emmen)

Uit bijgevoegd definitief overzicht betreffende het effect van de premie- en prijsreductieregelingen en de ontwikkeling van de industriële werkgelegenheid gedurende de afgelopen 5 jaar blijkt dat Emmen van de 8 kernplaatsen in Drenthe in alle opzichten (zie de verschillende rubrieken) vanuit de eerste plaats inneemt, met uitzondering van de toeneming van het aantal door vrouwen bezette arbeidsplaatsen van nieuw gevestigde bedrijven. In dat opzicht neemt Emmen de vijfde plaats in.

Klazienaveen bezet de laatste plaats voor wat betreft de verkochte grond en de bebouwde oppervlakte, maar de vijfde plaats (nog vóór Meppel, Roden en Nieuw-Buinen) voor wat de totale toeneming van het aantal bezette arbeidsplaatsen aangaat in de afgelopen 5 jaar.

Het effect van dit onderzoek voor de verdere politiek ten aanzien van de bevordering van ontwikkelingskernen moet later worden afgewacht; indien tot beperking van het aantal wordt overgegaan moet worden gevraagd dat Klazienaveen als zodanig komt te vervallen.

De NIRA-fabricage van communicatieapparatuur¹⁰

In 1946 startten vader en zoon De Graaf in Maas-luis een importfirma in radio-artikelen. Zoon Nico, die in zijn laatste jaar van de HTS zat werkte tijdens zijn praktisch jaar bij een radiohandelaar in Rotterdam. Radio's die vele jaren 'ondergedoken' waren geweest werden ter reparatie aangeboden, maar onderdelen waren er nauwelijks te krijgen. Vader De Graaf had kennis van importmogelijkheden en met de opgedane ervaring van zoon Nico werd gestart met een importfirma die de naam Nederlandsche Importfirma van Radio Apparatuur kreeg. Een jaar later werd al gestart met de ver-vaardiging in eigen bedrijf van intercoms, die in de handel werden gebracht onder de naam Nirafoon. De slogan daarbij was: 'Voor de juiste toon: Ni-rafoon'. De basis voor de NIRA als fabrikant van communicatieapparatuur was hiermee gelegd. In 1956 verhuisde het bedrijf naar Vlaardingen, waar het eerste 'zusteroproepsysteem' voor zie-kenhuizen werd ontwikkeld, en een jaar later de 'Teletracer', het eerste draadloze personenoproep-systeem.

De zaken gingen goed en het bedrijf had behoefte aan uitbreiding van zowel bedrijfsruimte als perso-neel. Vanwege de gunstige subsidievoorwaarden werd gekozen voor Emmen. De gemeente verhuur-de bedrijfsruimte aan de Kapitein Nemostraat en was uitermate behulpzaam bij het binnenhalen van gunstige vestigingsvoorwaarden. In Emmen werd gestart met 35 werknemers.

Het succes van de Teletracer, een product dat zich steeds verder ontwikkelde en wereldwijd werd verkocht noopte al in 1967 tot uitbreiding van de bedrijfsruimte. Inmiddels waren ook de beide andere zonen De Graaf toegetreden in de directie van het bedrijf. In de loop van de volgende jaren volgden meer uitbreidingen en werden verkoopkan-toren geopend in onder andere Utrecht, Duitsland, Frankrijk en zelfs Amerika. Bij het bedrijf in Em-men werkten inmiddels meer dan 150 mensen. In 1971 werd het eerste gecomputeriseerde zusterop-roepsysteem K8 ontwikkeld.

Tien jaar later bleek een fusie met het Zweedse Ericsson noodzakelijk om de positie als marktleider op het gebied van draadloze personenzoeksystemen en verpleegsystemen te versterken.

Tussen 1984 en 1988 trokken de drie broers De Graaf zich terug uit het bedrijf. NIRA Ericsson verhuisde in 1990 naar een nieuwe locatie aan het Waandersveld, waar ruim 600 mensen werkzaam waren.

Bluetooth

Van groot belang voor de vestiging in Emmen was de opdracht in 1993 van de directie van Ericsson aan de Nederlander Jaap Haartsen. Hem werd gevraagd een manier te ontwikkelen om zonder kabels apparaten met elkaar te laten communiceren op een snelle, veilige en goedkope manier over korte afstanden. Dit was de start van Bluetooth, het communicatiesysteem, ontwikkeld door een Nederlander en gemaakt in Emmen. Het leverde Jaap Haartsen een plaats op in de rij van 'National Inventors Hall of Fame' (een Amerikaanse organi-satie voor individuele uitvinders) als Edison, Ford en de gebroeders Wright.

De volgende jaren vonden diverse fusies plaats. Ericsson verkocht 70% van de aandelen aan Ascom-Tateco, en door diverse fusies veranderde het bedrijf enkele malen van naam: Joint Venture Sony Ericsson, Tonalite BV en in 2012 Plantronics. Een en ander betekende dat steeds meer onderdelen van de productie werden overgeheveld naar andere vestigingen. In 2017 werd het bedrijf in Emmen gesloten.

Noten

- 1 *Ontleend aan: Wikipedia.*
- 2 *Website Historisch Nieuw-Weerdinge.*
- 3 *Gerding e.a., Geschiedenis van Emmen en Zuidoost-Drenthe, blz 148.*
- 4 *Bulte, M. Emmenaren op drift, Noordboek 2008.*
- 4 *Nannen, Anne-Marie, Emmen groeit, Assen 2000, Drentse Historische reeks 8.*
- 5 *Marshallplan was een omvangrijk materieel hulpplan, dat op initiatief van de toenmalige Amerikaanse minis-ter van Buitenlandse Zaken George C. Marshall drie jaar na de Tweede Wereldoorlog in werking trad.*
- 6 *Wever, Egbert, De Opbloei van een muurbloem, Fagus 2008.*
- 7 *Drenthe industrialiseert, rapport van de DETI uit 1955.*
- 8 *Gerding e.a., Geschiedenis, blz 192 ev.*
- 9 *Veghel, Gerrit van, De Metamorfose van Emmen, Boom 1995*
- 10 *Met dank aan Jan Joesten.*

Waar een rivier de gemeentegrens bepaalt

door Herman Posthumus

Wie een atlas ter hand neemt ziet dat de grenzen van de gemeente Emmen voor het grootste deel als langs een liniaal getrokken lijken te zijn. In een uitgestrekt en grotendeels onbewoond veengebied was er ook weinig reden om dat anders te doen. Toch zijn er langs de gemeentegrens twee uitzonderingen, en wel daar waar de grens wordt bepaald door een rivier. Dan bepaalt doorgaans het midden van de rivier de grens. Van oudsher is het Schoonebeekerdiep niet alleen een gemeentegrens maar ook de rijksgrens. Ooit meanderend met meer dan 130 bochten, werd die waterloop in de dertiger jaren van de vorige eeuw op basis van toen geldende inzichten behoorlijk rechtgetrokken. Nu die nieuwe loop niet het gevolg was van natuurlijke omstandigheden, maar van planologisch beleid lag het voor de hand dat de grens zou worden aangepast aan de nieuwe omstandigheden. Het daartoe te sluiten grensverdrag met Duitsland kwam, mede als gevolg van de oorlogsjaren, pas in 1960 rond. Op topografische kaarten van 1955 is nog goed te zien hoe de oude grens in die tijd nog steeds kronkelt rond het dan al rechtgetrokken Schoonebeekerdiep. Recent is een begin gemaakt met het opnieuw laten meanderen van het Schoonebeekerdiep, maar dat heeft voorlopig nog geen consequenties voor het aanpassen van de grens.

Er is nog een rivier die de gemeentegrens mede bepaalt. Een rivier met minstens even oude papieren als het Schoonebeekerdiep, maar dan aan de noordelijke gemeentegrens. Het Valtherdiep dat van ouds door de uitgestrekte veengebieden kronkelt en als Mussel Aa uiteindelijk via de Westerwoldse Aa in de Dollard uitmondt. Met de grootschalige veenontginningen is het grootste deel van de oorspronkelijke loop verloren gegaan, maar tussen de eeuwenoude Valtherdijk en het huidige Vledderdiep is dit kronkelende riviertje over een afstand van ruim twee kilometer nog behoorlijk intact. Dit riviertje vormde de grens tussen de gemeente Borger-Odoorn en Emmen. In de loop der tijden is de loop van dit riviertje enigszins veranderd, maar kennelijk was er onvoldoende reden om de gemeentegrens aan de veranderde situatie aan te passen. Vandaar dat u op het bijgevoegde kaartje kunt zien hoe die gemeentegrens heen en weer springt over de huidige loop van dit riviertje.

De rijks- en gemeentegrens langs het Schoonebeekerdiep

^ Meander Schoonebeekerdiep

> De gemeentegrens langs het Vledderdiep tussen Valthermond en Nieuw-Weerdinge

Tijdens de actie van middenstanders tegen de 'noordtangent' in 1973 werden ook op de etalages van stoffenzaak De Beer in de Noorderstraat en van herenkledingzaak Van der Kaap en Foto Meilink leuzen geschilderd. Anno 2018 zijn hier de zaken stomerij E.E.R., Trix hoeden, sjaals enz. en Finesse Bodywear gevestigd. Foto voorzijde: Ook het chinees-indisch restaurant Linfa in de Hoofdstraat had een bijzondere leuze op de etalageruit geschilderd. De naam Jong heeft betrekking op stedenbouwkundige A.M. de Jong. Anno 2018 is hier de kledingzaak Lisaaz gevestigd. (Foto's: Piet Meilink (1973) en Ina Meilink (2018))

Op de achtergrond een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker (eerste versie)